Visit Dwarkadheeshvastu.com For
FREE Vastu Consultancy, Music, Epics, Devotional Videos
Educational Books, Educational Videos, Wallpapers
****
All Music is also available in CD format. CD Cover can also be print with your Firm Name
****
We also provide this whole Music and Data in PENDRIVE and EXTERNAL HARD DISK.
Contact : Ankit Mishra (+91-8010381364, dwarkadheeshvastu@gmail.com)

****

ANTYA PADD HATI
(Nepali)

****

अथ अन्त्यपद्धतिः

(क) खर्वं स्थूलतनुं गजेन्द्रवदनं लम्बोदरं सुन्दरं
प्रस्यन्दन्मदगन्धलुब्धमधुपव्यालोलगण्डस्थलम् ।
दन्ताघातविदारितारिरुधिरैः सिन्दूरशोभाकरम्
वन्दे शैलसुतासुतं गणपतिं सिद्धिप्रदं कामदम् ।।

श्रीगणेशाय नमः।। अथ दशदानानि मदनरत्ने ।। जातुकर्ण्यः ।।

उत्क्रान्त्यादीनि दानानि दश दद्यान्मृतस्य तु ।।
गोभूतिलहिरण्याज्यवासोधान्यगुडानि च ।।
रौप्यं लवणमित्याहुर्दशदानान्यनुक्रमात् ।।
एतानि दश दानानि नराणां मृत्युजन्मनोः ।।

अथ अन्त्यपद्धतिः

(क) खर्वं स्थूलतनुं गजेन्द्रवदनं लम्बोदरं सुन्दरं
प्रस्यन्दन्मदगन्धलुब्धमधुपव्यालोलगण्डस्थलम् ।
दन्ताघातविदारितारिरुधिरैः सिन्दूरशोभाकरम्
वन्दे शैलसुतासुतं गणपतिं सिद्धिप्रदं कामदम् ।।

श्रीगणेशाय नमः।। अथ दशदानानि मदनरत्ने ।। जातुकर्ण्यः ।।

उत्क्रान्त्यादीनि दानानि दश दद्यान्मृतस्य तु ।।
गोभूतिलहिरण्याज्यवासोधान्यगुडानि च ।।
रौप्यं लवणमित्याहुर्दशदानान्यनुक्रमात् ।।
एतानि दश दानानि नराणां मृत्युजन्मनोः ।।

कुर्यादभ्युदयार्थं च प्रेतेऽपि हि परत्र च ।। इति हेमाद्रिः।। तत्रादौ गोदानम् ।। दानविधिस्तु ।। ॐ तत्सत्पूर्वसंकल्पसिद्धिरस्तु अद्येहामुक-गोत्रस्यामुकशर्मणो मम सर्वपापक्षयार्थमिमां दशदानान्तरगतां गां सोपस्करां

कर्मपात्रविधिः- प्रथमस्थापनम्, ॐ यद्देवादेवहेडनन्देवासश्चकृमावयम् । अग्निर्मातस्मादेनसो विश्वान्मुञ्चन्त्व ꣳ हसः।। ॐ यदिदिवा यदिनक्तमेनासिच कृमा वयम्।। वायुर्मातस्मादेनसोविश्वान्मुञ्चत्व ꣳ हसः । यदि जाग्रद्यदिस्वप्नऽएना ꣳ सिचकृमा व्वयम्।। सूर्योमातस्मादेनसो विश्वान्मुञ्चत्व ꣳ हसः।। पवित्रं क्षिपेत् - ॐ पवित्रेस्थो वैष्णव्यौ० जलम् - ॐ शन्नोदेवी० तिलान् - तिलोसि सोम दैवत्यो० ।। यवान् - ॐ यवोसि। पुष्पम् - ॐ श्रीश्चते० । गन्धम् - ॐ गन्धद्वारान्० अक्षता - ॐ अक्षन्नमीमदम्० ततः कर्मपात्रोदकजलं सिंचेत् ॐ अपवित्रः पवित्रो वा० अब दश दान गर्दा पहिले प्रायश्चित गोदान गर्नु पर्दछ। गाई नै वा द्रव्य अगाडि राखेर पूजा गर्दा - ॐ नमो गोभ्य० मन्त्रले गाई र ब्राह्मणको पूजा गरी संकल्प गर्नु । ॐ तत्सत् ॐ विष्णुः, ॐ अद्य श्रीमद्भगवतो ब्रह्मणो द्वितीयपरार्धे श्री श्वेतवाराह कल्पे वैवस्वतमन्वन्तरे अष्टाविंशतितमे कलियुगे

रुद्रदैवताकां सुवर्णादिदक्षिणायुताममुकगोत्रायामुकशशर्मणेब्राह्मणाय सुपूजिताय तुभ्यमहं संप्रददे न ममेति ।। प्रार्थना ।। यज्ञसाधनभूता या विश्वस्यात्र प्रदायिनी ।। विश्वरूपधरो देवः प्रीयतामनया गवा ।।

कलियुगस्य प्रथमचरणे भारतवर्षे भरतखण्डे जम्बूद्वीपे आर्यावर्तैदेशे भागीरथ्याः उत्तरे हिमवत्पर्वतपार्श्वे श्री पाशुपतश्रेत्रे बौद्धावतारे षष्ठिसंवत्सराणां मध्ये अमुकनामसंवत्सरे अमुकायने अमुक ऋतौ अमुक मासे अमुक पक्षे अमुकतिथौ अमुक वासरे अमुकराशिस्थिते श्रीसूर्ये, अन्येषु ग्रहेषु यथायथा- स्थान स्थितेषु एवं गुणविशिष्टायाम अद्य मम इह जन्म प्राग् जन्मार्जित सकल दुरितोपशमनाय ममाभीष्टममुककर्मकर्तुं देह शुद्धिनिमित्ते प्रायश्चित्तमूतामिमां गां रुद्रदैवत्यां यथा नाम गोत्राय यथा नाम शर्मणे ब्राह्मणाय तुम्यमहं संप्रददे न मम ।।१।।

प्रार्थना - कपिले सर्वदेवानां पूजयासि रोहिणी ।
तीर्थदेवमयी यस्मादतः शान्तिं प्रयच्छ मे ।।

दान प्रतिष्ठा - अद्य कृतैतत्० । इति प्रापश्चित्त गोदानम् ।

दानप्रतिष्ठाङ्कुर्यात् । अद्यकृतैतत् ।। इति गोदानम् ।।२।।

अथ भूमिदानं मात्स्ये ।। निवर्तनमिताभूमि देया ।। दश हस्तेन दण्डेन त्रिंशद्दण्डं निवर्तनमिति स्मरणात् ।। दानान्यन्यानि सर्वाणि कनकादीनि यानि च ।। तानि भूमिप्रदानस्य कलां नार्हन्ति षोडशी-मिति ।।

अद्येत्यादि षष्ठिवर्षसहस्रपरिमितस्वर्गे शिवपुरनिवासकामः सर्वपाप-क्षयकामश्चेमां दशदानान्तरगतां भूमिं बहुसस्यप्रदां वराहदैवत्याममुक-गोत्रायेत्यादि तुभ्यमहं संप्रददे न ममेति दद्यात् ।।

प्रार्थना– सर्वेषामाश्रया भूमिर्वराहेण समुद्धृता ।।

प्रत्यक्ष गाई वा द्रव्यको पूजा गरेर मूल अनुसार संकल्प गर्नु अनि प्रार्थनाको मन्त्र पढेर दान प्रतिष्ठा र अनुकूल भए भूयसी पनि दिए हुन्छ ।।२।।

दस हातको दण्डले ३०० सय दण्ड जति भूमिदिनु भन्ने वचन छ । अनि संकल्प

अनन्तसस्यफलदा अतः शान्तिं प्रयच्छ मे ।

यस्या रोहन्ति बीजानि काले चैव महीतले ।। त्वत्प्रसादाच्च सफला मम सन्तु मनोरथा इति।। अद्यकृतैतत् ।। इतिभूमिदानम् ।।३।।

अथ तिलदानम् ।। तिलास्तु द्रोणत्रयमिता देया तच्च पंचपणपरिमिता भवति। अद्येत्यादि दशदानान्तरगतानिमान् तिलान्सोमदैवतान्विष्णुदैवतान्वा मम सर्वपापक्षयकामोऽमुकगोत्रायामुकशर्मणे सुपूजिताय ब्राह्मणाय तुभ्यमहं संप्रददे न ममेति ।

प्रार्थना । महर्षे गोत्रसंभूताः कश्यपस्य तिलाः स्मृताः।। तस्मादेषां प्रदानेन मम पापं व्यपोहतु ।। अद्यकृतैतत् । इति तिलदानम् ।।४।।

गरेर ब्राह्मणलाई दिनु र प्रार्थना गरी दान प्रातिष्ठा एवं भूयासी पनि तत्काल दिनु ।।३।।

अब तिलदानमा सकेसम्म आफ्नू वजन जति नसके यथाशक्ति तिल दिनु भन्ने वचन छ । अनि संकल्प पढेर ब्राह्मणको हातमा कुश राखि दिनु अनि प्रार्थना मूल अनुसार

अथ हिरण्यदानम्।। तच्च निष्कत्रयमितं कनिष्ठद्वादशमाषको निष्कः।। अद्येत्यादि मम समस्तपापक्षयकाम इदं दशदानान्तरगतं हिरण्यं वह्निदैवतम् अमुकगात्राय शर्मणे सुपूजिताय ब्राह्मणाय तुभ्यमहं संप्रददे न ममेति ।। प्रार्थना ।। हिरण्यगर्भगर्भस्थं हेमबीजं विभावसोः ।। अनन्तपुण्यफलद-मतः शान्तिं प्रयच्छ मे।। अद्यकृतैतत्।। इति हिण्यदानम्।।५।।

अथाज्यदानम् ।। घृतं तु प्रस्थमितं दद्यात् तच्च विंशतिसेटको

गरेर दानप्रतिष्ठा र भूयसि दक्षिणा पनि गरिदिनु ।।४।।

हिरण्य (सुन) दानमा निष्कत्रय भनेको एक तोला हो । त्यो सुवर्ण र दान थाप्ने ब्राह्मणलाई पूजा गरी - ॐ अद्यदेखि तुभ्यमहं सम्प्रददे सम्म पढी कुश मात्र ब्राह्मणको हातमा राखी प्रार्थना मूल अनुसार मन्त्र पढेर सुन कै प्रतिमा दानप्रतिष्ठा गर्न सके उत्तम हो, नसके द्रव्य नै दिए पनि हुन्छ । अनि दान प्रतिष्ठाको संकल्प मूल अनुसार गर्नु।।५।।

घृतदान- घिउ 'विंशति शेरकं' अर्थात् बीस सेर जतिको वचन पाइन्छ । अनि घिउ

भवति।। अद्येत्यादि मम समस्तपापक्षयकाम इदं दशदानान्तरगतमाज्यं मृत्युञ्जयदैवतममुकगोत्रायामुकशर्मणे सुपूजिताय ब्राह्मणाय तुभ्यमहं संप्रददे न मम इति ।। प्रार्थना ।। कामधेनोः समुद्भूतं सर्वक्रतुषु संस्थितम् ।। देवानामाज्यमाहारमतः शान्तिं प्रयच्छ मे ।। अद्याकृतैतत् ।। इत्याज्यदानम्।।६।।

अथ वस्त्रदानम् ।। सूक्ष्म वस्त्रद्वयं बहुमूल्यमष्टहस्तमितं दद्यात् ।। अद्येत्यादि मम समस्तपापक्षयकाम इमे दशदानान्तरगते वाससी बृहस्पतिदैवतेऽमुकगोत्रायामुकशर्मणे सुपूजिताय ब्राह्मणाय तुभ्यमहं सम्प्रददे न ममेति प्रार्थना । शीतवातोष्णसंत्राणं लज्जाया रक्षणं परम् ।।

र ब्राह्मणको पूजा गरी ॐ तत्सत् देखि तुभ्यमहं सम्प्रददे सम्म पढी प्रार्थना मूल अनुसार गरेर दान प्रतिष्ठा र भूयसी पनि गरिदिनू ।।६।।

वस्त्र दानमा मसीनो वस्त्र आठ हात जति गर्नु भन्ने प्रमाण छ। अनि वस्त्र र ब्राह्मणको

देहालङ्कारणं वस्त्रमतः शान्तिं प्रयच्छ मे ।। अद्य कृतैतत् ।। इति वस्त्रदानम् ।।७।।

अथ धान्यदानम् ।। सार्धखारिद्वयव्रीहयो देयाः।। तच्च सार्धशतद्वय-पणपरिमितं पणषट्कं चेति।। अद्येत्यादि मम समस्तपापक्षयपूर्वकमैहिका-मुष्मिकशिवफलावाप्तिकाम इदं दशदानान्तरगतममुकसंख्याकं धान्यं प्रजापतिदैवतम् अमुकगोत्रायामुकशर्मणे सुपूजिताय ब्राह्मणाय तुभ्यमहं संप्रददे न ममेति ।। प्रार्थना । सर्वदेवमयं धान्यं सर्वोत्पत्तिकरं महत्।।

पूजा गरी ॐ तत्सत् देखि तुभ्यमहं सम्प्रददे सम्म मन्त्र पढी कुश विप्रको हातमा राखिदिनु । अनि प्रार्थना (कामधेनो०) पढेर दानप्रतिष्ठा गरी माथि कै अनुसार भूयसी समेत् दिनू ।।७।।

धान्यदानमा- धान अढाई मन दिनु भन्ने प्रमाण पाईन्छ । अब धान र ब्राह्मणको पूजा गरी मूल अनुसार संकल्प पढेर कुश बाहुनको हातमा राखिदिनु । अनि मूल

प्राणिनां जीवनोपायमतः शान्तिं प्रयच्छ मे ।। अद्यकृतैतत् ।। इति धान्यदानम् ।।८।।

अथ गुडदानम् ।। गुडं पलषष्ठिमितं दद्यात् ।। अद्येत्यादि मम समस्तपापक्षयपूर्वकं गृहे लक्ष्म्याः स्थैर्यसिद्धिकामः इदं दशदानान्तरगतं गुडं रसवर्य सोमदैवतं कुबेरदैवतं च सदक्षिणाम् अमुकगोत्रायामुकशर्मणे सुपूजिताय ब्राह्मणाय तुभ्यमहं संप्रददे न ममेति ।। प्रार्थना- गुडमिक्षुरसोद्भूतं मंत्राणां प्रणवो यथा ।। दानेनानेन मे तस्य परा लक्ष्मीः स्थिरा गृहे ।। अद्यकृतैतत् ।। इति गुडदानम् ।।९।।

अनुसार प्रार्थना र दानप्रतिष्ठा तथा भूयसी समेत संकल्प पढेर दिनु ।।८।।

गुड दानमा- गुड़ (सक्खर) साठी सेर जतिको वचन पाईन्छ । अब ब्राह्मण र गुड़को पूजा गरी संकल्प मूल अनुसार पढी कुश बाहुनलाई दिनु । अनि प्रार्थना र दानप्रतिष्ठा तथा भूयसी दक्षिणा समेत मन्त्र पढेर दिनुपर्दछ ।।९।।

अथ रजतदानम् । पलत्रयमितं रौप्यं दद्यात् । अद्येत्यादि मम समस्तपापक्षयपूर्वकविष्णुप्रीतिकाम इदं दशदानान्तरगतं रौप्यं चन्द्रदैवतं यथानामगोत्रायाऽमुकशर्मणे सुपूजिताय ब्राह्मणाय तुभ्यमहं संप्रददे न ममेति। प्रार्थना- प्रीतिर्यतः पितृणां च विष्णुशंकरयोःसदा ।। शिवनेत्रोद्भवं रूप्यमतः शान्तिं प्रयच्छ मे ।। अद्यकृतैतत्० । इति रजतदानम् ।।१०।।

अथ लवणदानम् ।। लवणमर्धखारिकं दद्यात् ।। अद्येत्यादि मम समस्तपापक्षयपूर्वकशिवप्रीतिकामः इदं दशदानान्तरगतं लवणं

रजत (चाँदी) दानमा- चाँदी तीन पल जनि दिनु भन्ने वचन पाईन्छ । दिने द्रव्य र ब्राह्मणको पूजा गरी मूल अनुसार संकल्प पढी कुश मात्र बाहुनलाई दिनु अनि प्रार्थना दानप्रतिष्ठा र भूयसी दक्षिणा सबै मूल अनुसार गर्दिदिनु ।।१०।।

लवण (नून) एक मन जति दिनु भन्ने प्रमाण पाईन्छ । अनि ब्राह्मण र नूनको पूजा

सर्वरसोत्कृष्टं सोमदैवतं समुद्रदैवतञ्चाऽमुकगोत्रायाऽमुकशर्मणे सुपूजिताय ब्राह्मणाय तुभ्यमहं सम्प्रददे न ममेति ।। प्रार्थना- यस्मादन्नरसाः सर्वेनोत्कृष्टा लवणं विना ।। शम्भोः प्रीतिकरं यस्मादतः शान्तिं प्रयच्छ मे ।। अद्य कृतैतत् इति लवणदानम् ।।११।।

इति दशदानानि।। अथ पञ्चधेनुदानानि ।। तत्रादौ पापापनोदधेनुदानम्, ब्राह्मे ।। दानोपस्करास्तु गोदानोक्ता एव ।। अद्येत्यादि ममात्मनो मनोवाक्कायकर्मजमाजन्मोपार्जितपापापनोदकामः इमां कृष्णां पापापनोदधेनुं यथाशक्तिसोपस्करां रूद्रदैवत्याममुकगोत्रायामुकशर्मणे सुपूजिताय

गरेर मूल अनुसार संकल्प पढेर कुशमात्र ब्राह्मणलाई दिएर प्रार्थना, दानप्रतिष्ठा र भूयसी दक्षिणा सबै संकल्प गरेर दिनु ।।११।।

पापापनोदधेनु दानमा- प्रत्यक्ष गाई भए त्यसको पुच्छरले ॐ मनो मे तर्पयत० यस मन्त्रले आफ्नू शिरमा जल छर्कनु अनि गाई र ब्राह्मणको पूजा गरी मूल अनुसार संकल्प

ब्राह्मणाय तुभ्यमहं सम्प्रददे न ममेति ।। प्रार्थना ।। आजन्मोपार्जितं पापं मनोवाक्कायकर्मभिः ।। तत्सर्वं नाशमायान्तु पापधेनुप्रदानतः।। अद्यकृतैतत् ।।१२।।

अथ ऋणोपनोदधेनुदानम् ब्राह्मे ।। अद्येत्यादि ममाऽऽजन्मोपार्जितैहिकामुष्मिकसमस्तऋणपातकच्छेदकामः इमां समस्तऋणापनोदधेनुं यथाशक्ति सोपस्करां रुददैवत्याममुकगोत्रायामुकशर्मणे सुपूजिताय ब्राह्मणाय तुभ्यमहं सप्रददे न ममेति ।। प्रार्थना- ऐहिकामुष्मिकञ्चैव सप्तजन्मार्जितमृणम् ।। तत्सर्वं नाशमायातु गामेकां ददतो मम ।। अद्यकृतैतत् ।।१३।।

पढी कुश ब्राह्मणको हातमा राखि दिनु अनि प्रार्थना र दान प्रतिष्ठा तथा भूयसि दक्षिणा समेत गरिदिनु ।।१२।।

ऋणोपनोद धेनु दानमा - माथि कै जस्तो पूजा, संकल्प, दान प्रतिष्ठा, प्रार्थना भूयसी दक्षिणा- यी सवै मूल अनुसार पढ्दै काम गर्दै जानुपर्दछ ।।१३।।

अथ प्रायश्चित्तधेनुदानम् ।। ब्राह्मे ।। अद्येत्यादि मया जन्मप्रभृति अद्य पर्यन्तं यावदाचरितसमस्तपातकस्याकृतप्रायश्चित्तस्याऽऽमरणान्तपापापनोदकामः इमां कापिलां धेनुं यथाशक्तिसोपस्करां रुद्रदैवत्यां प्रायश्चित्तत्वेनाऽ मुकगोत्रायामुकशर्मणे सुपूजिताय ब्राह्मणाय तुभ्यमहं संप्रददे न ममेति।। प्रार्थना– प्रायश्चित्ते समुत्पन्ने निष्कृतिर्न कृता क्वचित् ।। तस्य पापस्य शुद्ध्यार्थं धेनुमेतां ददामि ते ।। अद्यकृतेतदिति।।१४।।

अथ मोक्षधेनुदानम् ।। अद्येत्यादि मम समस्तपापक्षयपूर्वकसंसार-

१४. प्रायश्चित धेनु दानमा गाई वा द्रव्यको पूजा गरी ब्राह्मणलाई टीका लगाई संकल्प गर्नु। अनि कुश मात्र ब्राह्मणको हातमा राखिदिनु । अनि प्रार्थना पढेर दानप्रतिष्ठा र भूयसी दक्षिणा पनि दिनु पर्दछ ।।१४।।

अब मोक्ष धेनु दानमा - ॐ अद्य-देखि तुभ्यमहं सम्प्रददे सम्म पढी कुश ब्राह्मणका

मोक्षप्राप्तिकामः श्रीपापापहमहाविष्णुप्रीतिकामश्च इमां मोक्षधेनुं यथाशक्ति सोपस्करां रुद्रदैवत्याममुकगोत्रायाऽमुकशर्मणे सुपूजिताय ब्राह्मणाय तुभ्यमहं संप्रददे न ममेति ।। प्रार्थना- मोक्षं देहि हृषीकेश ! मोक्षं देहि जनार्दन। मोक्षधेनुप्रदानेन मम मोक्षोऽस्तु वेगतः इति ।। अद्यकृतैतत्।। सुवर्णदक्षिणां दद्यात् ।। धेन्वभावे तन्निष्क्रियत्वेन द्रव्यं देयम् ।। इति मोक्षधेनुदानम् ।।१५।।

हातमा राखिदिनु । अनि प्रार्थना र दान प्रतिष्ठा मूल अनुसार गरेर भूयसी दक्षिणा पनि दिनु । यस पछि दशदानविधि सकियो ।

कृष्णां वा पाटलां वापि धेनु कुर्यादलंकृतम् ।। तत्र सुवर्णस्य यमप्रतिमां लौहदण्ड-सहितां निर्माय गर्तं विधायः, इक्षुमयीं नौकां कृत्य तां तज्जले संस्थाप्य गां ब्राह्मणं च सम्पूज्य, दक्षपादांगुष्ठेन नावं स्पृष्ट्वा कुश तिल- जल- सहितगोपुच्छमादाय संकल्पं कुर्यात् - ॐ अद्य मम यमद्वारस्थित वैताण्याख्य नद्योत्तरणार्थमिमां गां रुद्रदैवत्यां - अमुक गोत्राय अमुक शर्मणे ब्राह्मणाय तुभ्यमहं सम्प्रददे । ब्राह्मणहास्ते गोपुच्छं दद्यात्

इति दशदानविधिः समाप्तः।। शुभम्भूयात् ।।

श्रीगणेशाय नमः।। सत्यधरतनूजेन रामोपाध्यायसूरिणा ।।

नत्वा विघ्नेश्वरं देवं क्रियते चान्त्यपद्धतिः ।।

आसन्नमरणं पित्रादिकंस्तीर्थादौ नीत्वा दानं कारयेत् ।। अथ तिलपात्रदानम् । कांस्यपात्रे यथाशक्ति तिलान् क्षिप्त्वा हिरण्यं,

---

प्रार्थना - धेनुके त्वं प्रतीक्षस्व यमद्वारे महापथे । उत्तारणार्थ देवेशि वैतरण्यै नमोस्तु ते यमद्वारे महाघोरे घोरा वैतरणी नदी। तर्तु कामो ददाम्येतां कृष्णां वैतरणी तु गाम् ।। प्रार्थना - विष्णुरूप हितश्रेष्ठ भूदेव जगपावन । तर्तु वैतरणीमेतां कृष्णां गां प्रददाम्यहम्। एवं सम्प्रार्थ्य दानप्रतिष्ठां दद्यात् - ॐ अद्य कृतैतत् वैतरणी गोदान प्रतिष्ठार्थमिदं अमुक द्रव्यं अमुकदैवताकं अमुक गोत्राय अमुक शर्मणे ब्राह्मणाय तुभ्यमहं संप्रददे । इति वैतरणी गोदानम् ।।१५।।

वैतरणी धेनु दानमा काली वा पाटली गाई यथाशक्ति अलंकृत पारेर सुवर्णको यमराजको प्रतिमा लोहदण्ड लिएका, अनि ऊखूको डुङ्गा बनाई पानीमा राखेर गाई र

देयद्रव्याणि च संपूज्य कुशतिलजलान्यादाय ॐ अद्येत्यादि देशकालौ संकीर्त्य मम जन्मप्रभृतिमरणान्तकृतनानाविधपापनाशनार्थं सहिरण्यं तिलपात्रं विष्णुदैवतममुकगोत्रायामुकशर्मणे ब्राह्मणाय सुपूजिताय तुभ्यमहं संप्रददे ।।

प्रार्थना ।। तिलाः पुण्याः पवित्राश्च सर्वकार्यकराः स्मृताः ।। शुक्ला वा यदि वा कृष्णा ऋषिगोत्रसमुद्भवाः।। यानि कानि च पापानि ब्रह्महत्यासमानि च ।। तिलपात्रविधानेन तानि नश्यन्तु सर्वदा।। महर्षे गोत्रसंभूताः कश्यपस्य तिला स्मृताः ।। तस्मात्तेषां प्रदानेन मम

ब्राह्मणको पूजा गरी आफ्नू खुट्टाको बुढी औंलाले डुंगालाई छोएर संकल्प गर्नु- ॐ अद्य मम, देखि सम्प्रददे सम्म पढी गाईको पुच्छर बाहुनको हातमा राखिदिनु । अनि मूल अनुसार प्रार्थना र दान प्रतिष्ठा गरी भूयसी दक्षिणा पनि दिनु पर्दछ ।।१६।।

मर्न तत्पर भएका पितालाई कुनै तीर्थ वा नदी तटमा लगेर अन्त्य कालमा गरिने

पापं व्यपोहतु ।। इत्युच्चार्य विप्रहस्ते कुशजलं क्षिपेत् ।। दक्षिणाद्रव्यादि-कमादाय ।। अद्य कृतैतत् सहिरण्यतिलपात्रदानप्रतिष्ठासिद्ध्यर्थं दक्षिणां हिरण्यमग्निदैवतं तत् मूल्योपकल्पितं द्रव्यं वा यथानामगोत्रायेति, पित्राद्यशक्तौ पुत्रादि दद्यात् ।। तत्र मन्त्रः।। ममेति स्थाने अस्य पापं व्यपोहतु इति वदेत् ।।१७।।

अथोत्क्रान्तिधेनुदानम् ।। गोब्रह्मणौ गन्धादिभिरभ्यर्च्य ।। ॐ अद्येत्याद्यमुकगोत्रस्यामुकशर्मणो मम प्राणोत्क्रमणे प्रतिबन्धकोक्तिनिष्कृ-

---

दान गराई काँसको पात्रमा सुन र तिल राखी ब्राह्मण र तिल पात्रको पूजा गरी तिल कुश लिएर मूल अनुसार संकल्प गरी कुश ब्राह्मणको हातमा दिनु । अनि प्रार्थना र दान प्रतिष्ठा गरेर भूयसी पनि दिनु । मुमुक्षुले गर्न नसके अरूले नै गरिदिए पनि हुन्छ केवल 'मम' भनेको ठाउँमा 'अस्य पापं' भनिदिए हुन्छ ।।१७।।

उत्क्रान्ति धेनु दानमा - गाई र ब्राह्मणको पूजा गरेर तिल कुश लिई मूल अनुसार

त्यनुक्तनिष्कृतिसमस्तपापक्षयद्वारा सुखप्राणोत्क्रमणार्थं यथाशक्त्यलंकृता-मिमामुत्क्रान्तिधेनुं रुद्रदैवत्याममुकगोत्रायामुकशर्मणे ब्राह्मणाय तुभ्यमहं सम्प्रददे ।।

प्रार्थना ।। असूत्क्रान्तौ प्रवृत्तस्य मुखोत्क्रान्तिनिवृत्तये । तुभ्यं संप्रददे नाम्ना गां समुत्क्रान्ति संज्ञिकाम् ।। इत्युक्त्वा विप्रहस्ते कुशजलं दत्त्वा दानप्रतिष्ठां च कुर्यात्, प्रतिग्रहीता स्वस्तीत्युक्त्वा गोपुच्छग्रहणम् कृत्वा कोदात् इति प्रतिग्रहीता पठेत् ।।१८।।

ततः उक्त रीत्या शवं श्मशानं नीत्वा यथोक्तसंस्कारं कृत्वा ततः कर्ता अन्ये च पुत्राः कक्षोपस्थौ वर्जयित्वा लोमनखानि वापयेयुः ।।

संकल्प पढी कुश बाहुनको हातमा दिनु र प्रार्थना पनि मूल अनुसार नै गरिदिनु । अनि दान प्रातिष्ठा, भूयसी गर्नु पर्दछ । दान थाप्नेले 'ॐ कोदात्० मन्त्र पढ्नू।।१८।।

मुमुक्षको प्रणान्त भएपछि शवलाई श्मशानमा लगेर आफ्नू चलन अनुसार संस्कार

कर्तातिरिक्तानां दशमेऽन्हि यथाचारम् ।। भर्तरि मृते पत्न्या आद्येऽह्नि दशमेऽह्नि वा सर्वान्केशान्समुद्धृत्य अङ्गुलद्वयछेदनं वपनं वा यथाचारम्।। ततः स्नानादिकं विधाय कृत्तोरीयः शुचौ देशे कण्टकान्यपास्य यथामिलितदारुभिश्चितां कृत्वा चितोपरि कुशास्तरणं विधाय चितायां कृतपवित्रं शवमुत्तरशिरसमधोमुखं स्त्रियं चोत्तानदेहमुत्तरशिरं संस्थापयेत्।। ततः आचम्य कृतापसव्यो दक्षिणाभिमुखो दक्षिणहस्तेऽग्निं वामहस्ते समिधसप्तकं गृहीत्वेमं मन्त्रं पठेत्- कृत्वा सुदुष्करं कर्म जानता वाप्यजानता ।। मृत्युकालवशं प्राप्तं नरं पञ्चत्वमागतम् ।। धर्माधर्मसमायुक्तं लोभमोहसमावृत्तम् ।। दहेऽहं सर्वगात्राणि दिव्याँल्लो-

---

गर्नु। अनि कर्ता र अन्य छोराहरूले काखीको रौं र नङ् न काटी कपाल खौरनु । अरूले दसौं दिनमा खौराए पनि हुन्छ । यदि लोग्ने मरेको भए पत्नीले तत्काल वा दस दिनमा पूरा कपाल वा अलिकति कपाल काटेर आचार अनुसार विधि गर्नु। अनि स्नानादि

कान्स गन्छतु ।। इति पठित्वा शीघ्रं प्रदक्षिणां कृत्वा शिरोदेशेऽग्निं दद्यात् ।। मंत्रश्चायमदृष्टार्थत्वात्स्त्रीदाहेप्यविकृत एव पठनीयः पुंस्त्वाऽऽविचक्षणात् ।। सव्येन घृतं स्रुवेण गृहीत्वा दक्षिणाभिमुखस्तूष्णीमेकाहूतिञ्जुहुयात् ।। ततः सप्रदक्षिणमेकैकां समिधं तूष्णीं चितोपरि क्षिपेत्।। नग्नानदग्धव्यः।। दग्धशेषं किंचित् त्यजेत् ।। अर्धदग्धे घृताक्तं पञ्च समिधं जुहुयात् ।।अनेन मन्त्रेण- अस्मात् त्वमधिजातोसि त्वदयं जायतां

सकेर छोरोले दूध तिल र चामल मिलाएर पहिले मृत्युस्थानमा पिण्ड देओस् । त्यही पुत्रले पहिले काँधमा बोकोस् - त्यसले एकेक पाइलामा एकेक अश्वमेधको फल पाउँछ यस्तो शास्त्रीय वचन छ। अनि श्मशान तिर जाँदा आधा बाटोमा बिसाएर श्मशानमा

सगोत्रैः संगृहीत्वा तु चितामारोप्यते शवः । अधोमुखो दक्षिणादिक् चरणस्तु पुमानिति । उत्तानदेहां नारीं तु सपिण्डैरपि बन्धुभिरिति ॥ ब्रह्मपुराणवचनात्।।

पुनः ।। असौ स्वर्गाय लोकाय स्वाहा ज्वलतु पावकः ।। अवशिष्टशरीर-भागमम्भसि क्षिपेत् ।। क्रव्यादाय नमः इति मन्त्रेण ।।

अथ चितापिण्डदानम् ।। स्नानादिकं कृत्वाऽपसव्ये नषट्पिण्डान् कृत्वा दक्षिणाभिमुखः वामजानुं पातयित्वा कुशतिलजलान्यादायाद्यामुक-गोत्रामुकप्रेत प्रथमपिण्डस्थाने इदमवनेजनं ते मया दीयते तवोपतिष्ठताम् एवञ्च पिण्डस्यासनं दद्यात् ।। ततो तिलकुशजलसहितं प्रथमपिण्डमादाय। अद्यामुकगोत्रामुकप्रेत प्रथमपिण्डस्थाने इदमवनेजनं ते मया दीयते

लगी चिता बनाउँदा पीपल, पलाश र श्रीखण्डको काठले चिता बनाओस् । स्त्रीलाई उत्तानो पोल्नु भन्ने वचन छ । अनि छोरोले कपाल खौरी नयाँ वस्त्र लगाएर आचमन गरी अपसव्य भएर दक्षिणतिर फर्की दाहिने हातमा आगो र बायाँ आतमा समिधा लिई - ॐ कृत्वा सुदुष्करं० लोकान् स गच्छतु सम्म पढ्दै तीन परिक्रमा गरेर मुखाग्नि देओस्। सव्य भएर दक्षिणतिर फर्किई एकपल्ट घिउको धारा देओस् । अनि सात परिक्रमा गरेर

तवोपतिष्ठताम् १ द्वारस्थाने पान्थनाम्ना २ चत्वरस्थाने खेचरनाम्ना ३ विश्रामस्थाने भूत नाम्ना ४ काष्ठसंचयनस्थाने प्रेतनाम्ना ५ चितास्थाने साधकनाम्ना ६ दद्यात् ।। अद्यामुकगोत्रामुकप्रेत इदं प्रथमपिण्डं प्रत्यवनेजनं ते मया दीयते तवोपतिष्ठताम् ।। एवमेव क्रमेण द्वितीयादिपञ्चपिण्डेषु दद्यात् ।।१९।।

अथोदकदानम् ।। तत्र प्रेतदाहानन्तरं सर्वे शवस्पृष्टा शवानुगमनकर्तारश्च

एकेक समिधा आगोमा हालोस् । अनि आधा डढ़िसके पछि - ॐ अस्मात्व० पढेर पाँच समिधा घिउमा चोभेर आगोमा हालि देओस् । पूरा जलेर शेष रहेको लुगामा पोको पारी ॐ क्रव्यादाय नमः' भनेर जलमा फालिदिनु । अनि चिता सफा पारेर स्नान गरी अपसव्य भई चामल वा जौको पीठोमा दूध दालेर छ पिण्ड देओस् । त्यसको संकल्पमा मूल अनुसार वचन पारेर भन्नु पर्दछ । छ आसन, छ पिण्ड र छ अवनेजन दिनु पर्दछ । यसको विधान मूलमा छ, हेर्नु ।।१९।।

चितामनवलोकयन्तः।। अहरहर्नीयमानो गामश्वं पुरुषं पशून्। वैवस्वतो न तृप्येत सुराया इव दुर्मतिरिति यमगाथां गायन्तीं नदीं जलाशयान्तरं वा बालपुरःसराः पंक्तिक्रमेण गत्वा श्यालकमन्यं ब्राह्मणं वा उदकं करिष्याम इत्युदकं प्रार्थयेयुः। यदि शतवर्षादर्वाक् प्रेतस्तदा कुरुध्वमाचैवं पुनरिति प्रतिवचनम् शतवर्षप्रेते कुरुध्वमिति प्रतिवचनं गृहीत्वा ।। कृतापसव्यो दक्षिणाभिमुखो एकवस्त्रधरो वामकरस्यानामिकया आपो नः शोशुचानोदकमिति दक्षिणतो जलं नीत्वा तूष्णीं निमज्जेयुः।। अङ्गं च न निघर्षेयुः ।। ततो द्विवासस आचम्य कुशोपरि स्थापितपाषाणोपरि कृतापसव्यो दक्षिणाभिमुखः कुशहस्तः कुशतिलजलान्यादाय

त्यसपछि मलामी जाने जतिले चितातिर न हेरी स्त्री र बालकहरूलाई अधि लगाई यम गाथा मूलमा हेरेर भन्दै स्नान गर्ने स्थानमा गएर अपसव्य भई एक वस्त्र पहिरेर दक्षिण फर्किई स्नान गरोस्। देह मिची मिची नुहाउन हुँदैन। अनि सव्य भएर आचमन

अद्यामुकगोत्रामुकप्रेत एष सतिलतोयाञ्जलिस्ते मया दीयते तवोपतिष्ठतामिति प्रेताय एकैकमञ्जलिं दद्युः ।। स्त्रीप्रेतायान्तु अद्यामुकगोत्रेऽमुकप्रेते एष सतिलतोयाञ्जलिस्ते मया दीयते तवोपतिष्ठतामिति वाक्यम् ।। इयं जलदानक्रियां सपिण्डैर्विषमदिने पुत्रैश्च प्रत्यहं कार्या । ततो गृहागमन समये आत्मानं धूपयित्वा मार्गे कंटकोपरि पाषाणं स्थापयित्वा पाषाणे पादन्यासं कृत्वा देहल्यश्मनि चरणौ दत्वा गृहं प्रवेशयेत् ।

ततः उपवास दिवसे सायंकाले कर्तृशयनस्थानसमीपे सप्तधान्योपरि जलपूर्णघटं संस्थाप्य तदुपरि तिलतैलेन घृतेन वा दशाहपर्यन्तमहर्निशं दीपं प्रज्वालयेत् । अहंकारं महाचोरं रविर्यत्र न भाषते। तस्य सन्तरणार्थाय

गरी अपसव्य भएर यौटा ढुंगामा कुश तिल जलले अंजलि दिंदा मूल अनुसार संकल्प पढ्नू। अरूले पनि अंजलि दिनु पर्दछ। यो अंजलि दिने क्रम कर्ताले प्रतिदिन एकेक बढाएर दिनु पर्दछ। त्यस पछि घर आई अथवा आफ्नू चलन अनुसार गर्नु राम्रो हुनेछ

दीपं दद्यादशाह्निकमिति वचनात्। दक्षिणाभिमुखोऽपसव्यं कृत्वा कुशतिल-जलान्यादाय अद्यामुकगोत्रस्यामुकप्रेतस्य यमदुर्गमार्गमहाघोरान्धतमः सन्तरणार्थमद्यादिदशदिनपर्यन्तमहर्निशं सप्तधान्योपरिस्थापितजलपूर्ण-घटोपरि एष दीपस्ते मया दीयते तवोपतिष्ठतामित्युत्सृजेत् ।।२१।।

द्वितीयदिने कर्तास्नातः एकस्मिन्पाषाणे तिलतोयाञ्जलिं वर्द्धमानं दत्वा श्राद्धदेशमागत्य पाकं सम्पाद्य ।।

स्त्री प्रेत भए मूल अनुसार संकल्प गर्नु । घर आँउदा बाटोमा काँढा माथि ढुङ्गा राखेर त्यसैमा कुल्चेर घरमा प्रवेश गर्नु ।।२०।।

अनि उपवास गरेको दिन सायंकालमा कर्त्ता सुत्ने स्थानको नगीचै सप्तधान्यमाथि जलपूर्ण घडा स्थापित गरी त्यसैमाथि तिलको तेल वा घिउको बत्ती दश दिन पर्यन्त अहर्निश (दिन रात) बालि राख्नु । अनि प्रार्थनाको मन्त्र पढेर दक्षिण फर्की अपसव्य भएर कुश-तिल जल लिई संकल्प गर्नु पर्दछ ।।२१।।

दोस्रो दिन कर्ताले स्नान गरी ढुंगामा तिल-तोयाञ्जलि दिई श्राद्धस्थानमा पिण्ड

अथ प्रयोगः ।। दीपं प्रज्वाल्य कर्ता कुशहस्तः सोत्तरीय आचम्य कृतापसव्यः दक्षिणाऽभिमुखः पातितवामजानुर्वेदिकायां दक्षिणाग्रान् कुशानास्तीर्य, कुशतिलजलान्यादाय ।। अद्येत्यादि अमुकगोत्रस्यामुक-प्रेतस्य रौरवनाम नरकोत्तारणाय मूर्धावयवसंभूत्यै प्रथमदिननिमित्तकशिरः पूरकपिण्डदानमहं करिष्ये इति प्रतिज्ञासंकल्पं कृत्वा पुनः कुशतिल-जलान्यादाय अद्यामुकगोत्रामुकप्रेत प्रथमदिनसम्बन्धि प्रथमपिण्डस्थाने इदमवनेजनं ते मया दीयते तवोपतिष्ठतामित्यास्तृतकुशोपरि पितृतीर्थेना-वनेजनं दद्यात् ।। ततस्तिलघृतमधुयुक्तं पिण्डं कुशतिलजलसहितमादाय-अद्यामुकगोत्रामुकप्रेत रौरवनामनरकोत्तारणाय प्रथमदिनसम्बन्धि एष

पकाउनु । अनि बत्ती बालेर कर्ताले आचमन गरी अपसव्य भएर दक्षिण फर्की बायाँ घुँडा मारेर वेदीमा कुश राख्नु । अनि प्रतिज्ञा संकल्प मूल अनुसार गर्नु । फेरि अर्को संकल्प लिएर ढिकुरो माथि पितृ तीर्थले अवनेजन राख्नु । अनि पिण्ड लिएर संकल्प

शिरः पूरकःप्रथमपिण्डस्ते मया दीयते तवोपतिष्ठतामित्यवनेजनस्थाने पिण्डं दद्यात् ।। ततः कुशतिलजलान्यादाय अद्यामुकगोत्रामुकप्रेत इदं पिण्डं प्रत्यवनेजनं ते मया दीयते तवोपतिष्ठतामिति पिण्डोपरि प्रत्यवनेजनं दद्यात् । ततः प्रेतमुद्दिश्य तूष्णीमेवोशीरचन्दनोर्णसूत्रभृङ्गिराजत्रपूगी-फलगन्धपुष्पाक्षतधूपदीपनैवेद्यैः पिण्डमभ्यर्च्य कुशतिलजलान्यादाय-अद्यामुकगोत्रामुकप्रेत प्रथमदिनसंबन्धि प्रथमपिण्डे एतानि पिण्डस्थोशीर-चन्दनोर्णसूत्रभृङ्गराजपत्रपूगीफलगन्धपुष्पाऽक्षतधूपदीपाक्षतादिनैवेद्यानि ते मया दीयन्ते तवोपतिष्ठतामित्युत्सृजेत् ।। ततः कुशतिलजलान्यादाय।। अद्यामुकगोत्रामुकप्रेत एष सतिलतोयाञ्जलिस्ते मया दीयते तवोपतिष्ठता-

पछी त्यही आसनमा राखिदिनु । अनि अर्को संकल्प लिएर प्रत्यवनेजन दिनु । अनि पिण्ड-पूजामा मूल अनुसार सबै वस्तु चढ़ाई संकल्प गरिदिनु। अनि तिल जलले अंजलि दिनु । अनि माटोको पात्रमा जल भरेर संकल्प गरिदिनु । अनि त्रिकाठीमा दूध

मित्येकं तिलतोयाञ्जलिं पिण्डोपरि दद्यात् ।। ततः सतिलतोयपूर्णपुट-पात्रमादाय कुशतिलजलान्यादाय ।। अद्यामुकगोत्रामुकप्रेत इदं सतिलतोयपूर्णपुटपात्रं ते मया दीयते तवोपतिष्ठतामिति तिलतोयपूर्णपुटपात्रं पिण्डसमीपे उत्सृजेत् ।। ततस्त्रिकाष्ठिकास्थितयोर्पुटपात्रयोर्नीरं क्षीरञ्चा-दाय।। अद्यामुकगोत्रामुकप्रेत इमे त्रिकाष्ठिकास्थिते नीरक्षीरयुतपुटपात्रे ते मया दीयेते तवोपतिष्ठेतामित्युत्सृज्य ।। श्मशानानलदग्धोसि परित्यक्तोसि बान्धवैः।। इदं नीरमिदं क्षीरमत्र स्नाहि इदं पिब । इति पठेत् । ततः सतिलसुशीतलजलपूर्णं घटमग्रे कृत्वा ।। अद्यामुकगोत्रामुक-प्रेतैष सतिलसुशीतलजलोपेतो घटस्ते मया दीयते तवोपतिष्ठतामित्युत्सृज्य।।

र पानी राखी संकल्प मूलमा हेरेर गर्नु। अनि प्रार्थना- श्मशानानल० देखि इदं पिबसम्म पढ्नू । अनि जल पूर्ण घड़ा सामुन्ने राखी संकल्प गर्नु र प्रार्थना सुशीतल-जलोपेत० देखि उपतिष्ठताम् सम्म पढ्नू । अनि सव्य भएर अनादि० पाठ गरेर

सुशीतलजलोपेतः सर्वोपस्करसंयुतः।। एष घटो मया दत्तः प्रेताय उपतिष्ठतामिति पठेत् ।। ततः सव्येन ।। अनादिनिधनो देवः शंखचक्र-गदाधरः ।। अक्षय्य पुण्डरीकाक्ष प्रेतमोक्षप्रदो भव इति पठेत् ।। ततः कुशतिलजलादिसहितां लौहदक्षिणामादाय अद्यामुकगोत्रस्यामुक-प्रेतस्य कृतैतच्छिरपूरकप्रथम पिण्डदानप्रतिष्ठार्थं लौहं यमदैवतं पलपरिमितं तन्निष्क्रयं द्रव्यं वा दक्षिणात्वेन दातुमहमुत्सृजे ।। इति दक्षिणां दद्यात्।। इत्युत्सृज्य तत्सर्वं जले क्षिपेत् ।। ततः पिण्डदानानन्तरमाचारप्राप्तं स्नानं कुर्यात् ।। अनेनैव प्रकारेण दशपिण्डा देयाः।।

प्रथमदिन सम्बन्ध्यवयवपिण्डदानान्तरं दशदिनपर्यन्तं पिप्पलादिवृक्षे जलपूर्णघटमधः छिद्रं कृत्वा शिक्ये धारयेत् ।। तत्र वाक्यम् ।।

फलामको टुक्रा दक्षिणा संकल्प गरी दिनु । सबै सामग्री जलमा फालिदिनु । अनि

कुशतिलजलान्यादाय ।। अद्यामुकगोत्रस्यामुकप्रेतस्य पापशान्त्यध्वश्रम-विनाशार्थमिदमाकाशाधिकरणकजलमद्यादिदशरात्रं यावत्ते मया दीयते तवोपतिष्ठतामित्युत्सृजेत् ।।२२।।

ततः सायंकाले गोमयोपलिप्ते प्रांगणे त्रिकाष्टिकोपरि पुटकादौ दीपं पानीयं पुष्पं च संस्थाप्य आशौचान्तं प्रत्यहं दद्यात् ।। अपसव्येन कुशतिलजलान्यादाय ।। अद्यामुकगोत्रामुकप्रेतप्रथमदिनसम्बन्धिसायंकाले

आचार अनुसार स्नान गरे पनि हुन्छ । अनि दशदिनसम्म पिपलको वृक्षमा प्वाल पारेको घैंटो झुण्डाइ दिनु र संकल्प पढ्नु ।।२२।।

त्यसैदिन सायंकालमा गोबरले लिपेको आंगनमा त्रिकाष्ठिक माथि बत्ती, पानी र

शिरस्त्वाद्येन पिण्डेन प्रेतस्य क्रियते सदा । द्वितीयेन तु कर्णाक्षिनासिकास्तु समासतः।। गलांसभुज-वक्षांसि तृतीयेन यथाक्रमात् ।। चतुर्थेन तु पिण्डेन नाभिर्लिंगगुदानि च । जानुजङ्घा तथा पादौ पञ्चमेन विधीयते ।। सर्वमर्माणि षष्ठेन सप्तमेन तु नाडयः । दन्तलोमाद्यष्टमेन वीर्यन्तु नवमेन च ।। दशमेन च पर्णत्वं तप्तताक्षद्विपर्ययः।।

एष दीपस्ते मया दीयते तवोपतिष्ठताम् ।। अद्यामुकगोत्रामुकप्रेत इदं पानीयं ते मया दीयते तवोपतिष्ठताम् ।। अद्यामुकगोत्रामुकप्रेत इदं पुष्पं ते मया दीयते तवोपतिण्ठताम् इति उत्सृजेत् । अनेन पश्य। इदं पिब । इदं परिधेहि इति वदेत् । कर्तृभोजनसमये पुटकादौ सघृतमन्नं कृत्वा अपसव्येन हस्ते जलं गृहीत्वा काकबलिं दद्यादनेन मन्त्रेण - काकोसि यमदूतोसि गृहाण बलिमुत्तमम् ।। यमद्वारे महाघोरे त्वमाप्यायितुमर्हसि ।।१।। यमाय धर्मराजाय मृत्यवे चान्तकाय च ।। दक्षिणां दिशमाश्रित्य प्रेतान्नं बलिमाहरेति पठेत् ।। सव्यं कृत्वा लवणादिविनैव घृतशर्करार्द्रसहितमन्नं स्वयं भुञ्जीत ।। इति प्रथमदिन-

---

पुष्प राखी प्रतिदिन गर्नु पर्दछ। आचमन गरी अपसव्य भएर तीन संकल्प भिन्न-भिन्न मूल अनुसार गरिदिनु र भन्नू यो हेर्नु हवस्, यो पिउनु हवस्, यो लगाउनु हवस् । अनि कर्ताले भोजन गर्ने वेलामा अपसव्य भएर हातमा जल लिई कालबलि दिनु - मन्त्र

कृत्यम् ।।२३।।

एवं प्रथमदिनकृत्यस्थानमागत्य स्नानादिदक्षिणादानान्तं प्रथमदिनवद्-द्वितीयादिदिनेष्वपि कुर्यात् ।। तत्र विशेषः ।। अद्येत्याद्यमुकगोत्रस्यामुक-प्रेतस्य जातिपुष्करनामनरकोत्तारणाय कर्णाक्षिनासिकावयवसंभूत्यै द्वितीयदिननिमित्तकपूरकपिण्डदानमहं करिष्ये ।। ततः पिण्डमादाय।। अद्याऽमुकगोत्रोऽमुकप्रेत जातिपुष्करनामनरकोत्तारणाय कर्णाक्षिनासिकावय-वसंभूत्यै एष द्वितीयपिण्डस्ते मया दीयते तवोपतिष्ठतामिति ।। ततः पिण्डप्रत्य-वनेजनम् ।। एता सतिलतोयाञ्जलिस्ते मया दीयते तवोपतिष्ठतामिति सतिलतोयाञ्जलिः पिण्डोपरि दद्यात् । एते सतिलतोयपूर्णपुटपात्रे ते मया

मूलमा हेर्नु । अनि सव्य भएर नून बिना घिउ चीनी सित स्वयं खानू ।।२३।।

प्रथम दिन गरेकै स्थानमा गएर स्नानदेखि दक्षिणासम्म उही विधान गर्नु । त्यसमा विशेष आसन र पिण्डदानको संकल्प दोस्रो पिण्ड दिनु । सतिल अंजलि दिनु। सतिल

दीयेते तवोपतिष्ठतामिति द्वेतिलतोयपूर्णपुटपात्रे पिण्डसमीपे दद्यात् ।।२४।।

तृतीयदिने ।। अद्यामुकगोत्रेत्युक्त्वा हाहाकारनामनरकोत्तारणाय गलांसभुजवक्षःपूरकस्तृतीयपिण्डस्ते मया दीयते तवोपतिष्ठताम् ।। एते सतिलतोयाञ्जलयस्ते मया दीयन्ते तवोपतिष्ठन्तामिति त्रीन् सतिलतोयाञ्जलीन् पिण्डोपरि दद्यात् ।। एतानि सतिलतोयपूर्णपुटपात्राणि ते मया दीयन्ते तवोपतिष्ठन्तामिति त्रीणि तिलतोयपूर्णपुटपात्राणि पिण्डसमीपे दद्यादिति विशेषः।।२५।।

चतुर्थदिने ।। तामिस्त्रनामनरकोत्तारणाय नाभिलिङ्गगुदपूरकश्चतुर्थ-

---

तोयपूर्ण पात्र पनि मूल अनुसार गर्नू ।।२४।।

अब तेस्रो दिन - मूल अनुसार संकल्प गरी आसन र पिण्डदान गरी सतिल तोयांजलि र सतिल जलपूर्ण पात्र र लौहदक्षिणा दिनु ।।२५।।

पिण्डः।। चत्वारः सतिलतोयाञ्जलयः।। चत्वारि सतिलतोयपूर्ण-पात्राणि।। तिलतोयाञ्जलीनां तिलतोयपात्राणाञ्च तृतीयदिनवच्चतुर्थदिनादौ वाक्यं कुर्यात् ।।२६।।

पञ्चमदिने ।। अन्धतामिस्त्रनामनरकोत्तारणाय जानुजङ्घापाद- पूरकः पञ्चमः पिण्डः ।। पञ्चतिलतोयाञ्जलयः पञ्चतिलतोयपात्राणि।।२७।।

षष्ठदिने।। जातिसंस्त्रवनामनरकोत्तारणाय सर्वमर्मपूरक षष्ठः पिण्डः।

अब चौथो दिन- केवल संकल्पमा केही फरक छ, मूलमा हेर्दै लानु । चार सतिल तोयांजलि, चार तोयपात्र, अरु तृतीय दिन जस्तै गर्दै गए हुन्छ।।२६।।

अब पाँचौं दिन पनि दुई संकल्प आसन र पिण्डदानको मूल अनुसार नर्गु । पाँच अंजलि, पाँच तिल तोयपात्र र अन्य सबै पूर्वबाट ।।२७।।

अब छैठौं दिन - सबै कृत्य अघिल्लो दिन जस्तै गर्नु तर प्रतिज्ञा र पिण्डदानको

षट्तिलतोयाञ्जलयः ।। षट्तिलतोयपात्राणि ।।२८।।

सप्तमदिने ।। अमेध्यकृमिनामनरकोत्तारणाय सर्वनाडिपूरकः सप्तमपिण्डः।। सप्ततिलतोयाञ्जलयः।। सप्ततिलतोयपात्राणि ।।२९।।

अष्टमदिने।। पुरीषभक्षनामनरकोत्तारणाय दन्तलोमादिपूरक अष्टम-पिण्डः।। अष्टौ तिलतोयाञ्जलयः अष्ठौ तिलतोयपात्राणि ।।३०।।

नवमदिने ।। स्वमांस भक्षनामनरकोत्तारणाय वीर्यपूरक नवम-

संकल्प मूलमा छ, त्यही अनुसार गरिदिनु ।।२८।।

अब सातौं दिन - अमेध्यकृमिनामनरकोत्तारणाय सर्वनाडीपूरकः भनेर पिण्ड दिनु। सात अंजलि सात तिलतोयपात्र, लौहदक्षिणाआदि पहिले दिन जस्तै।।२९।।

अब आठौं दिन- संकल्प मूल अनुसार गरेर पिण्ड दिनु, अनि आठ अंजलि, आठ तिल तोयपात्र र अरू सवै पूर्ववत् गर्नु ।।३०।।

अब नवाँ दिन - आसन र पिण्डदानको संकल्प वाहेक अरू सबै कृत्य पहिले गरे जस्तै

पिण्डः।। नवतिलतोयाञ्जलयः।। नव तिलतोयपात्राणि ।। नवमे वाससां त्याग इत्युक्तत्वात्।। तस्मिन्दिने वासप्रक्षालनं च कार्यम् ।। कर्तुर्दशमदिने वा ।। दशमदिने कुम्भीपाकनामनरकोत्तारणाय पूर्णतातृप्तताक्षुद्धिपर्ययहेतुको दशमःपिण्डः ।। दशतिलतोयाञ्जलयः ।। दशतिलतोयपात्राणि।। एवं पञ्चाशत्तिलतोयाञ्जलयः क्रमात् ।। तावन्ति तिलतोयपात्राणि संयुक्तानि तिलैःसहेति ब्रह्मपुराणवचनात् ।। दशमेऽहनि पिण्डं समाप्यारण्यं गत्वा कृतश्मश्रुकर्माणः स्पृष्टान्युत्सृज्य तिलकल्कगौरसर्षपैः शिरःस्नात्वा अहतवाससः शुक्लवाससो वा गोहिरण्यादीनालभ्य प्रविशेरन् ।। अस्मिन्दिने ब्राह्मणादीनां पञ्चगव्य प्राशनम् ।।

अथाऽस्थिसंचयनविधिः, ब्रह्मपुराणे ।। कुर्यात् तृतीये विप्रस्य चतुर्थे

गर्नु पर्दछ। यसै दिन लुगा धुने पनि चलन छ। कर्ताले दशौं दिन गरे पनि हुन्छ ।।३१।।

अब दशौं दिन - पिण्डको संकल्प मूल अनुसार गरेर अन्य सबै पहिले जस्तै गरेर

क्षत्रियस्य तु । पञ्चमे वैश्यजातेस्तु शूद्रस्य दशमेऽहनि ।। अस्थि-संचयप्रेतस्य क्रियते देशगौरवात् ।। द्वितीयेप्यस्थिसंचय इति क्वचित्।। विष्णुः- चतुर्थदिवसेऽस्थिसंचयनं कुर्यात् तेषां गंगाम्भसि प्रक्षेप इति। व्यवस्था च सूत्रानुसारेण वा ज्ञातव्या तथा ।। त्र्यहाशौचे द्वितीयेऽह्नि कर्त्तव्यस्त्वस्थिसंचयः।। सद्यः शौचे तत्क्षणन्तु कर्तव्य इति निश्चयः।। कर्तव्यन्तु नरैः श्राद्धं देशकालाविरोधतः ।। श्राद्धमस्थिसंचयनश्राद्धम्।। तच्च अस्थिसंचयनात् पूर्वं संचयनानन्तरं वा कुर्यात् ।। आमश्राद्धे

प्रतिदिनको कार्य समाप्त गर्नु । अनि आफ्नू पहिलेको चलन अनुसार ढिकुरो फुटाउँदा छोरोले पिताको भए शिरले घुचेटेर हातले माटो धूलो पारी बत्ती मुनि राखिएको सप्त-धान्य पछाडि फर्केर ढिकुरोमा छरिदिनु । अनि एउटा सिधा त्यसै माथि राखिदिनु, कसै कसैले सुन वा चाँदीको कोदाली बनाएर ढिकुरो फोर्ने पनि चलन पाईन्छ। त्यसपछि सबै वस्तु जलमा बगाइदिनु र मुण्डन गरेर स्नान गरी स्वच्छ लुगा लगाएर गाई र ब्राह्मणलाई छोई, पंचगव्य खाएर घर जानू । अरु पनि आफ्नू परम्परा अनुसार गरे

यवचूर्णेन पिण्डः कर्तव्यः।।३२।।

अथ प्रयोगः।। कर्ता स्नानादिकं विधाय श्राद्धभूमिं सर्षपैस्तिलैश्चाव कीर्य रक्षादीपं संस्थाप्य श्राद्धे देयानि वस्तुन्यासाद्याऽऽचम्य पूर्वाभिमुख उपविश्य, अपवित्रः पवित्रो वेत्यादि पठित्वा पुण्डरीकाक्षः पुनात्विति श्राद्धाय द्रव्याणि कुशतिलजलेन सिञ्चेत् । ततः कुशतिलजलान्यादाय। अद्यामुकगोत्रस्यामुकप्रेतस्यास्थिसंचयननिमित्तकमेकोदिष्टश्राद्धमहं करिष्ये

हुन्छ। यसमा कुनै शास्त्रीय प्रमाण छैन।।३२।।

अब अस्थिसंचयन विधिः- कसैले तेस्रो दिन वा कोही चौथो दिन यो श्राद्ध गर्दछन्। ब्राह्मणको तेस्रो दिन र चौथो दिन क्षत्रियको गर्ने प्रमाण छ। श्राद्ध गर्ने दिन स्नानादि सकेर जनै फेरी नयाँ वस्त्र पहिरनु पर्दछ । यसमा ब्रह्मपुराणको वचन मूलमा हेर्नु।।३३।।

प्रयोगः- श्राद्ध गर्ने दिन कर्त्ताले स्नानादि गरेर श्राद्धस्थानमा आई पहिले सरस्यूँ चारैतिर छरी, बत्ती बाली, आचमन गरी, पूर्व फर्केर अपवित्रः० मन्त्र पढी श्राद्ध गर्ने

इति संकल्पं कुर्यात् ।। ततो देवताभ्यः इति त्रिः पठेत् ।। ततोऽपसव्यं कृत्वा दक्षिणाभिमुखः पातितवामजानुः कुशादीन्यादाय अद्यामुकगोत्रस्यामुकप्रेतस्य इदमासनं ते मया दीयते तवोपतिष्ठतामिति कुशरूपमासनं दद्यात्।। ततः पुटके प्रादेशमात्रं कुशपत्रद्वयात्मकं पवित्रं पवित्रेस्थ इति मंत्रेण दक्षिणाग्रान्धृत्वा ।। गन्धद्वारामिति मंत्रेण गन्धम् ।। श्रीश्चत-इतिमंत्रेण पुष्पं च क्षिपेत् ।। ततस्तदर्घपात्रं वामहस्ते कृत्वा पवित्रं पुष्पमन्नपात्रोपरि नमोनारायणयेति मंत्रेण उत्तराग्रं धृत्वा ।। या दिव्या आपः पयसा इत्यादिनाऽर्घपात्रस्थजलमभिमंत्र्य कुशादीन्यादाय अद्यामुकगोत्रामुकप्रेतैष हस्तार्घस्ते मया दीयते तवोपतिष्ठतामिति पवित्रोपरि अर्घजलं दददुत्सृजेत्।। ततः पवित्रसहितमर्घपात्रमासनवामपार्श्वे प्रेतायस्थान-

---

वस्तुमा र सबैतिर जल छर्किदिनु । अनि त्यहीं कुश-तिल लिएर संकल्प गर्नु। अनि अपसव्य भएर दक्षिण फर्की बायाँ घुँडा मोडेर संकल्प गरी आसन दिनु अनि एउटा

मसीति उत्तानमेव स्थापयेत् ।।३४।।

ततोऽभ्यर्च्य कुशादीन्यादाय अद्यामुकगोत्रामुकप्रेत एतानि गन्धपुष्पधूप-दीपनैवेद्यपूगीफलवासांसि ते मया दीयन्ते तवोपतिष्ठन्तामिति गन्धादिक-मुत्सृजेत् ।। ततः चतुष्कोणं मण्डलं विधाय श्राद्धीयान्नमग्रभागं- आमान्नं घृततिलमधुजलयुतमादाय इदमन्नं सजलमेतद्भूस्वामपितृभ्यो नम इत्यु-त्सृजेत्।। अथान्नसंकल्पः।। सोपस्करतिलघृतमधुजलयुतमन्नमुपनीय मधुनाभिधार्य पात्रालम्भनाऽवगाहनं विना पृथ्वी ते पात्रं द्यौरपिधानं ब्राह्मणस्य मुखे अमृते अमृतं जुहोमि स्वाहा।। इदं विष्णुर्विचक्रमे त्रेधानिदधे

दुनामा पवित्र फूल आदि हालेर अर्घपात्र वायाँ हातमा लिई दाहिने हातले 'नमो नारायणाय' भनेर बाहुनमा घुमाई 'या दिव्या० मन्त्र पढेर दुना ढाकी बाहुनमा राखेको फूल पवित्र फेरि दुनामा 'राखी प्रेताय स्थानमसि' भनेर बाहुनको पछाडि उत्तानो राखिदिनु ।।३४।।

अनि बाहुनको पूजा गरेर तिल कुश लिई संकल्प गरिदिनु । अनि चारपाटे मण्डल

पदम् ।। समूढमस्यपाꣳसुरे इति पठित्वा ।। अपहताऽअसुरारक्षाꣳसि वेदिषद इति तिलानन्नोपरि विकीर्य।। कुशादीन्यादाय ।। अद्यामुकगोत्रायामुकप्रेताय इदं सोपस्करमन्नं ते मया दीयते तवोपतिष्ठतामित्युत्सृजेत्।। ततो मधुव्वाता इत्यादि ऋचां पाठः- मधु मधु मध्विति ।। अन्नहीनं क्रियाहीनं विधिहीनं च यद्भवेत्।। तत्सर्वमच्छिद्रमस्तु भास्करस्य प्रसादतः ।। नमस्तुभ्यं विरूपाक्ष नमस्तेऽनेकचक्षुषे ।। नमः पिनाकहस्ताय वज्रहस्ताय वै नमः इति श्लोकं पठेत्।।३५।।

बनाएर एउटा सीधा राखी तिल घिउ मह जल छरी इदमन्नं० भनेर भूस्वामीलाई दिनु । अनि अन्न संकल्प- तिल घिउ मह छरी 'पृथिवी ते पात्रं०' र 'इदं विष्णु०' पढी अपहताऽ-असुरा० यस मन्त्रले सीधाको वरिपरि तिल छर्किदिनु । अनि मूल अनुसार संकल्प पढेर भूमिमा छाडिदिनू । अनि मधुव्वाता० तीन मन्त्र र अन्नहीनं० आदि मन्त्र पढिदिनु ।।३५।।

ततोऽन्नपात्र समीपे पिण्डदानार्थं मृत्पिण्डिकां विधाय तत्र रेखोल्मुकभ्रमणं विना छिन्नमूलकुशानास्तीर्यकुशजलान्यादाय अद्यामुकगोत्रामुकप्रेतास्थिसञ्चयनश्राद्धे पिण्डस्थाने इदमवनेजनन्ते मया दीयते तवोपतिष्ठतामिति कुशोपरि अवनेजनं दद्यात् । ततो घृतमधुतिलयुक्तान्नेन पिण्डं निर्माय जलतिलकुशसहितं पिण्डमादाय ।। अद्यामुकगोत्रामुकप्रेतैष पिण्डस्ते मयादीयते तवोपतिष्ठतामिति अवनेजनस्थाने पिण्डं दद्यात्।। तत आस्तृत कुशमूलेन करं प्रोक्ष्य पिण्डशेषान्नं पिण्डसमीपे विकिरेत् ।। सव्यं

अनि पिण्ड दिने वेदी बनाई कुश बिछाई त्यसमा रेखा र आगो घुमाउने कार्य हुँदैन। अनि संकल्प पढेर आसन दिई तिल, घिउ, मह मिसाएको पिण्ड लिई संकल्प गर्दा ॐ अद्यामुक० देखि 'तवोपतिष्ठताम्' सम्म पढेर पितृतीर्थले पिण्ड राखिदिनु । वेदीमा बिछाएको कुशले हात पुछेर पिण्डशेष ल्याएर नगीचै राखिदिनु । अनि सव्य भएर आचमन गरी अपसव्य भएर सूर्यरूपी प्रेतको ध्यान गरोस् । अनि संकल्प लिएर

कृत्वाऽऽचम्य अपसव्यं कृत्वा तूष्णीं भास्करमूर्तिं प्रेतं चिन्तयेत्।। ततः कुशादीन्यादाय अद्यामुकगोत्रामुकप्रेतेदं पिण्डप्रत्यवनेजनं ते मया दीयते तवोपतिष्ठतामिति प्रत्यवनेजनं पिण्डोपरि दद्यात् ।। ततो नीविं विस्रंस्य सव्यं कृत्वाऽऽचम्य अपसव्यं कृत्वा वामहस्तेन सूत्रमादाय कराभ्यां गृहीत्वा प्रेतैतत्तेवास इति सूत्रं पिण्डोपरि धृत्वा ।।३६।।

गन्धपुष्पादिना पिण्डं सम्पूज्य कुशादीन्यादय ।। अद्यामुकगोत्रामुकप्रेतास्थिसंचयनश्राद्धपिण्डे एतानि सूत्रगन्धपुष्पाक्षतधूपदीपनैवेद्यानि ते मया दीयन्ते तवोपतिष्ठन्तामिति गन्धादिकमुत्सृजेत्, ततः शिवा आपः-

---

प्रत्यवनेजन दिनु । कम्मरमा केही न घुसारेको भए पनि हातले छोइदिनु । भव्य भएर आचमन गरी अपसव्य भई 'प्रेतैतत्ते वास० भनेर पिण्डमा सूत्र चढाइदिनु ।।३६।।

अब पिण्डको पूजा गरेर संकल्पमा अद्या० देखि 'उपतिष्ठनाम्' सम्म पढ्नु, अनि

सन्तु इति जलम् ।। सौमनस्यमस्तु इति पुष्पम् ।। अक्षतं चारिष्टमस्तु इति तण्डुलान् अन्नपात्रोपरि क्षिपेत् ।। ततः कुशादीन्यादाय ।। अद्यामुकगोत्रस्यामुकप्रेतस्यास्थिसञ्चयनश्राद्धे दत्तैतदन्नपानादिकमुपतिष्ठतामित्यक्षय्योदकं दत्वा।। सव्यं कृत्वा दक्षिणां दिशं पश्यन् अघोरः प्रेतोस्तु इति पूर्वाग्रां जलधारां दद्यात् ।। ततोऽपसव्यं कृत्वा सपवित्रान्कुशानास्तीर्य पुटकस्थ जलादिना इदमूर्जन्ते मया दीयते तवोपतिष्ठतामिति सपवित्रकुशोपरि दक्षिणाग्रां पयोधारां दद्यात् ।। ततः पिण्डमाघ्रायोत्थापयेत् छिन्नमूलकुशानग्नौ दहेत् ।। अर्घपात्रं संचाल्य ।। सव्येन कुशादिसहित दक्षिणाद्रव्यमादाय ।। अद्यामुकगोत्रस्यामुकप्रेतस्यास्थिसंचयन-

शिवा आपः पढेर जल, सौमनस्य० पढेर फूल, अक्षतं० पढेर अक्षता, बाहुनमा चढाउनु । अब संकल्प पढ़ेर अक्षय्योदक दिनु । सव्य भएर दक्षिणातिर हेरी 'अघोरः प्रेतोस्तु' भनेर जल धारा पिण्डमा दिनु । अनि बाहुनको पछाडि राखेको दुनाबाट पवित्र

श्राद्धप्रतिष्ठार्थमिदं रजतं चद्रदैवतं तन्निष्क्रयं द्रव्यं वा यथानामगोत्राय यथानामशर्मणे ब्राह्मणाय दक्षिणां दातुमहमुत्सृजे इति दक्षिणां दद्यात्।। अपसव्यं कृत्वा दीपमाच्छाद्य। हस्तौ पादौ प्रक्षाल्यऽऽचम्येति इद पठेत् प्रामादात्कुर्वतां कर्म प्रच्यवेताध्वरेषु च ।। स्मरणादेव तद्विष्णोः सम्पूर्ण स्यादिति श्रुतिः ।। इति पठित्वा विष्णुं स्मरेत् ।। श्राद्धीयवस्तूनि ब्राह्मणाय प्रतिपादयेत् जले वा क्षितेत् ।।३७।।

स्त्रिया अपि सर्वं पुरुषैकोद्दिष्टवद्धवति परन्तु प्रतिज्ञाऽऽसनदक्षिणा-

---

ल्याई पिण्डमा चढाइदिनु । अनि 'इदमूर्जन्ते० भनेर दूधको धारा पिण्डमा चढाउनु । अनि ढोगेर वास्ना लिई पिण्ड उठाउनु । वेदिकाको कुश आगोमा हालिदिनु । अर्घपात्र चलाई दिनु । सव्य भएर बाहुनको दक्षिणा संकल्प गरिदिनु। अपसव्य भएर बत्ती ढाकिदिनु । सव्य भएर हात-पाउ पखाली आचमन गरेर पुरोहितले पढि दिनु प्रमादात्० । श्राद्ध सामग्री ब्राह्मणलाई दिनु वा जलमा बगाइदिनु ।।३७।।

स्त्रीको पनि सबै पुरूष जस्तै गर्नु तर प्रतिज्ञा, आसन, दक्षिणा आदि गोत्रायाः, प्रेतायाः र अन्न संकल्पमा गोत्रायै प्रेतायै भन्नु, अन्य सबै ठाउँमा गोत्रे, प्रेते भन्नु पर्दछ।

दानवाक्येषु अमुकगोत्राय: अमुकप्रेताय: इति। अन्नसंकल्पे तु अमुकगोत्रायै अमुकप्रेतायै इति अन्यत्र सर्वत्र अमुकगोत्राया: मुकप्रेताया: इति विशेष उह्य: ।। इत्यस्थिसंचयनश्राद्धविधि:।।३८।।

अथ पाथेयश्राद्ध प्रयोग: ।। कर्त्ता स्नानं विधाय श्राद्धभूमिं सर्षपै: तिलैश्चावकीर्य रक्षादीपं संस्थाप्य श्राद्धे देयानि वस्तून्यासाद्य आचम्य पूर्वाभिमुख उपविश्य अपवित्र: पवित्रो वेति पठित्वा पुण्डरीकाक्ष: पुनातु इति श्राद्धीयद्रव्याणि कुशजलै: सिञ्चेत् ।। तत: कुशतिलजलान्यादाय अद्येत्यादि देशकालौ स्मृत्वा अमुकगोत्रस्याऽमुकप्रेतस्य मनुष्यलोकात्प्रेत-

---

इति अस्थिसंचयन श्राद्धविधि:।।३८।।

अथ पाथेयश्राद्ध विधि:

यो श्राद्ध पनि सबै अस्थिसंचयन श्राद्ध जस्तै हो, केवल 'अस्थिसंचयने' भनेको स्थानमा 'पाथेयश्राद्धे' भन्ने प्रयोग गर्नुपर्दछ ।

इति पाथेय श्राद्धं सम्पर्णम ।

लोकगमनार्थं पाथेयश्राद्धमेकोद्दिष्टविधिनाऽहं करिष्ये इति संकल्पं कुर्यात्। ततो देवताभ्यः इति त्रिः पठेत् ।। ततोऽपसव्येन दक्षिणाभिमुखः पातितवामजानुः कुशादिकमादाय अद्याऽऽमुकगोत्रस्यामुकप्रेतस्येदमासनं ते मया दीयते तवोपतिष्ठतामिति कुशरूपमासनमुत्सृजेत् । ततः पुटके प्रादेशमात्रं कुशपत्रद्वयात्मकं पवित्रं पवितं पवित्रेस्थ इति मंत्रेण दक्षिणाग्रां धृत्वा ।। शन्नो देवीति जलम् ।। तिलोसीति तिलान् ।। गन्धद्वारामिति गन्धम्।। श्रीश्चतेति पुष्पं क्षिपेत्।। ततस्तदर्घपात्रं वामहस्ते कृत्वा पवित्रं सपुष्पमन्नपात्रोपरि नमोनारायणायेति मंत्रेणोत्तराग्रं धृत्वा या दिव्याऽआप इति अर्घपात्रस्थजलमभिमंत्र्य कुशादीन्यादाय अद्यामुकगोत्रामुकप्रेत-पाथेयश्राद्धे एष हस्तार्घस्ते मया दीयते तवोपतिष्ठतामिति पवित्रोपरि अर्घजलं दददुत्सृजेत् ।। ततः पवित्रसहितमर्घपात्रमासनस्य वामपार्श्वे प्रेताय स्थानमसीत्युत्तानमेव स्थापयेत्।। ततो गन्धादिभिरभ्यर्च्य कुशादिक-

मादाय अद्यामुकगोत्रामुकप्रेत एतानि गन्धपुष्पाक्षतधूपदीपनैवेद्यपूगीफलवासो नैवेद्यादिनि ते मया दीयन्ते तवोपतिष्ठन्तामिति गन्धादिकमुत्सृजेत्।। ततः चतुष्कोणं मण्डलं विधाय श्राद्धीयमामान्नाग्रभागं घृततिलजलयुतमादाय इदमन्नमेतद्भूस्वामिपितृभ्यो नम इत्युत्सृजेत् ।। ततो व्यञ्जनमधुघृतजलयुतमन्नमुपनीय पात्रालम्भनाऽवगाहनं विना ।। पृथ्वी ते पात्रं द्यौरपिधानं ब्रह्मणस्यमुखे अमृते अमृतंजुहोमि स्वाहा ।। इदं विष्णुरिति सुरेत्यन्तं पठित्वा अपहता असुरारक्षा ꣳसिव्वेदिषदः इति तिलानन्नोपरि क्षिप्त्वा कुशादिकमादाय अद्यामुकगोत्रायामुकप्रेताय पाथेयश्राद्धे इदमामान्नं सोपस्करणं ते मया दीयते तवोपतिष्ठतामित्युत्सृजेत् ।। सव्येन।। मधुव्वातादि ऋचं पठित्वा मधु ३ इति च त्रिःपठेत्।। अन्नहीनं क्रियाहीनं विधिहीनं च यद्भवेत् ।। तत्सर्वमछिद्रमस्तु भास्करस्य प्रसादतः। नमस्तभ्यं विरूपाक्ष नमस्तेऽनेकचक्षुषे । नमः पिनाकहस्ताय

वज्रहस्ताय वै नमः।। इति श्लोकं च पठेत् ।। अत्र विकिरनिषेधः ततोऽपसव्येनान्नपात्रसमीपे पिण्डदानार्थं पिण्डिकां विधाय तत्र रेखोल्मुक-भ्रमणं विना छिन्नमूलकुशान्नास्तीर्य कुशादीन्यादाय अद्यामुकगोत्रामुकप्रेत पाथेयश्राद्धे पिण्डस्थाने इदमवनेजनं ते मया दीयते तवोपतिष्ठता-मित्यास्तृतकुशोपरि अवनेजनं दद्यात् ।। ततो मधुघृततिलयुक्तान्नेन पिण्डं निर्माय जलतिलकुशसहितपिण्डमादाय अद्यामुकगोत्रामुकप्रेतपाथेयश्राद्धे एष पिण्डस्ते मया दीयते तवोपतिष्ठतामित्यवनेजनस्थानोपरि पिण्डं दद्यात् ।। ततः आस्तृतकुशमूलेन करं प्रोक्ष्य पिण्डशेषान्नं पिण्डसमीपे विकिरेत् ।। सव्यं कृत्वाऽऽचम्य अपसव्यं कृत्वा तूष्णीं प्रेतं भास्करमूर्तिं ध्यायेत् ।। ततः कुशादीन्यादाय अद्यामुकगोत्रामुकप्रेत इदं पिण्डप्रत्यवनेजनं ते मया दीयते तवोपतिष्ठतामिति प्रत्यवनेजनं पिण्डोपरि दद्यात् ।। ततो

नीवीं विस्रंस्य। सव्यं कृत्वाऽऽचम्य अपसव्यं कृत्वा। वामहस्तेन सूत्रमादाय कराभ्यां गृहीत्वा प्रेतैतत्ते वास इति सूत्रं पिण्डोपरि धृत्वा गन्धपुष्पादिना पिण्डं सम्पूज्य कुशादीन्यादाय अद्यामुकगोत्रामुकप्रेत पाथेयश्राद्धपिण्डे एतानि सूत्रगन्धपुष्पाक्षतधूपदीपनैवेद्यानि ते मया दीयन्ते तवोपतिष्ठन्तामिति गन्धादिकमुत्सृजेत् ।। ततः शिवा आपः सन्तु इति जलम् ।। सौमनस्यमस्तु इति पुष्पम् ।। अक्षतं चारिष्टमस्तु इति तण्डुलान्तदन्नपात्रोपरि निक्षिपेत्।। ततः कुशादीन्यादाय अद्यामुकगोत्रस्यामुकप्रेतस्य पाथेयश्राद्धे तत्तैतदन्न-पानादिकमुपतिष्ठतामित्यक्षय्योदकं दत्वा सव्यं कृत्वा दक्षिणां दिशं पश्यन् अघोरः प्रेतोस्तु इति पूर्वाग्रां जलधारां दत्वा ।। ततोऽपसव्यं कृत्वा सपवित्रकुशोपरि दक्षिणाग्रां पयोधारां दद्यात् ।। ततः पिण्डमाघ्रायोत्थापयेत् ।। छिन्नमूलकुशानग्नौ दहेत् ।। ततोऽर्घपात्रं

संचाल्य सव्येन कुशतिलसहितदक्षिणाद्रव्यमादाय अद्याऽमुकगोत्रस्या-मुकप्रेतस्य मनुष्यलोकात्प्रेतलोकगमनार्थं पाथेयश्राद्धप्रतिष्ठासांगता-सिद्ध्यर्थं दक्षिणां रजतं चन्द्रदैवतं तन्निष्क्रयं द्रव्यं ताम्रं सूर्यदैवतं यथा नामगोत्राय यथा नामशर्मणे ब्राह्मणाय तुभ्यमहं सम्प्रददे इति दक्षिणां दद्यात् ।। अपसव्यं कृत्वा दीपमाच्छाद्य ।। सव्येन हस्तौ पादौ प्रक्षाल्याऽऽचम्य।। प्रमादात्कुर्वतां कर्म प्रच्यवेताध्वरेषु च ।। स्मरणादेव तद्विष्णोः सम्पूर्णं स्यादिति श्रुतिः । इति विष्णुं स्मृत्वा श्राद्धीयवस्तूनि ब्राह्मणाय प्रतिपादयेत् जले वा क्षिपेत् ।।३९।।

।।इति पाथेयश्राद्धं सम्पूर्णम् ।।

अथैकादशाहे कर्तव्यता।। तत्र मत्स्यपुराणे । आशौचान्त द्वितीयेह्नि शय्यां दद्याद्विचक्षणः ।। काञ्चनं पुरुषं तद्वत् फलवस्त्रसमन्वितम् ।। पूजयेद् द्विजदम्पत्यान् नानाभरणभूषणैः।। वृषोत्सर्गं च कुर्वीत देया च कपिला शुभा ।। तथा ।। द्वादशाहे यदा कुर्यात्पितुः पुत्रः सपिण्डनम्।। एकादशेऽह्नि कुर्वीत प्रेतश्राद्धानि षोडश ।। याज्ञवल्क्यः ।। यस्यैतानि न दीयन्ते प्रेतश्राद्धानि षोडशः।। पिशाचत्वं स्थिरं तस्य दत्तैः श्राद्धशतैरपि। तानि च ।। मासिकानि दशैकं च आद्ये द्वे ह्यर्द्धमासिकम् ।। ऊनाब्द-मूलषण्मासं प्रेतश्राद्धानि षोडश ।। आद्य द्वे आद्यमासिकोनमासिके। अर्द्धं त्रैपाक्षिकं। जातूकर्ण्योपि। द्वादशाःप्रतिमास्यानि आद्य षाण्मासिके तथा ।। त्रैपाक्षिकाब्दिके चेति श्राद्धान्येतानि षोडशः ।। अत्र द्वादश-प्रतिमास्यानीत्यभिधानादाद्यषाण्मासिकाब्दिकशब्दा ऊनमासिकोनषाण्मासि-कोनाब्दिकपराः एतेषां नियतःकालः शातातपेनोक्तः ।। मृतेऽहनि तु

कर्तव्यं प्रतिमासन्तु वत्सरम् ।। प्रतिसंवत्सरं चैवमाद्यमेकादशेऽहनि।। अत्र प्रतिमासं प्रतिसंवत्सरं चेत्यभिधानादाद्यमेकादशेऽहनि इत्युक्तत्वा-दाद्यमासिकमाद्याब्दिकं चैकादशेहन्येव कुर्यात् ।। अनेनैवाभिप्रायेण गोभिलोऽप्याद्यस्य द्विरावृत्तिमाह ।। ब्राह्मणं भोजयेदाद्ये होतव्य-मनलेऽथवा।। पुनश्च भोजयेद्विप्रान् द्विरावृत्तिर्भवेदिति।। क्षत्रियादिरपि आद्यं श्राद्धमेकादशेन्ह्येव कुर्यात् ।। तदाह वृद्धवसिष्ठः ।। एकादशेऽह्नि यच्छ्राद्धं तत्सामान्यमुदाहृतम् ।। चतुर्णामपि वर्णानां सूतकन्तु पृथक् पृथक् ।। लौगाक्षिरपि ।। आद्यं श्राद्धमशुद्धोऽपि कुर्यादेकादशेऽहनि।। कर्तुस्तात्कालिकी शुद्धिरशुद्धः पुनरेव सः।। पैठीनसिः ।। सपिण्डी-करणादर्वाक्कुर्याच्छ्राद्धानि षोडशः ।। एकोद्दिष्टविधानेन कुर्यात्सर्वाणि तानि तु ।। सपिण्डीकरणादूर्ध्वं यदा कुर्यात्तदा पुनः।। प्रत्यब्दं यो यथा कुर्यात्तथा कुर्यात्सतान्यपि।। शाठ्यायनः ।। सपिण्डीकरणादर्वाक्

अपकृष्य कृत्यान्यपि ।। पुनरप्यपकृष्यन्ते वृद्ध्युत्तरनिषेधनात् ।। वृद्धिश्राद्धान्तरं तन्निषेधादित्यर्थं ।।तथा।। नवश्राद्धं सपिण्डत्वं श्राद्धान्यपि च षोडशः ।। एकेनैव तु कार्याणि संविभक्तधनेष्वपि ।। शातातपोऽपि।। सपिण्डीकरणं यावत्प्रेत श्राद्धानि षोडशः ।। पृथङ्नैव सुताः कुर्युः पृथक्द्रव्या अपि क्वचित् । तत्र च यथांशं सर्वैर्द्रव्यं देयम् ।। सद्यः शौचे तु शंखः ।। सद्यः शौचेऽपि दातव्यं प्रेतस्यैकादशेऽहनि ।। स एव दिवसस्तस्य श्राद्धशय्यासनादिषु ।। पिण्डोदकादिष्विति वा पाठः।। एकाहाशौचे तु दशाहकृत्यं तस्मिन्नेवाऽहनि द्वितीये चैकादशाहः इति ढुंढुपद्धतौ ।। त्र्यहाशौचे तु चतुर्थेऽहनि एकादशाहः। नव श्राद्धमासिकयो विघ्ने कण्वः ।। नवश्राद्धं मासिकं च यद्यदन्तरितं भवेत्।। तत्तदुत्तर सातंत्र्यादनुष्ठेयं प्रचक्षते ।। उत्तरसातंत्र्यं उत्तरेण समानकालत्वं तस्मादित्यर्थः ।। नव श्राद्धमाश्वलायनशाखिनाम् ।। तथा च

शिवस्वामिः।। नव श्राद्धानि पञ्चाहुराश्वलायनशाखिनः ।। आपस्तम्बः।। षडित्याहुर्विभाषा तैत्तिरीयकाः एकादशाह व्यतिरेकेण पञ्च ।। यतिषु शातातपः ।। एकोद्दिष्टं जलं पिण्डमाशौचं प्रेतसत्क्रियाम् ।। न कुर्यात् पार्वणादन्यद् ब्रह्मीभूताय भिक्षवे ।। उसना ।। एकोद्दिष्टं न कुर्वीत यतीनां चैव सर्वदा। अहन्येकादशे प्राप्ते पार्वणन्तु विधीयते ।। तथा च। आशिषाद्विगुणादर्भाजयाशीः स्वस्तिवाचनम् ।। पितृशब्दः स्वसम्बन्धः शर्म्मशब्दस्तथैव च ।। पात्रालम्भोऽवगाहश्च उल्मुकोल्लेखनादिकम्।। तृप्तिप्रश्नश्च विकिरः शेषप्रश्नस्तथैव च ।। प्रदक्षिणाविसर्गश्च सीमान्त-गमनं तथा ।। अष्टादशपदार्थाश्च प्रेतश्राद्धे विवर्जयेत् ।। प्रेतश्राद्धे न विकिर इति स्मृतिरत्नावल्याम् ।। तथा च ।। प्रेतश्राद्धे तु यत्पात्रमर्घ्यार्थं परिकल्पितम् ।। तस्यैवोत्तानता प्रोक्ता शेषेषु न्युब्जता मता।। आश्वलायनः।। प्रेतश्राद्धेषु सर्वेषु न स्वधा नाभिरम्यताम् ।। स्वस्त्यस्तु

विसृजेदेवं सकृत्प्रणववर्जितम् ।। एकोद्दिष्टस्य पिण्डे तु अनुशब्दो न युज्यते ।। पितृशब्दं न कुर्वीत पितृहा चोपजायते ।। अनुशब्दः सामगानाम्।। पितृशब्देन अत्र पितरः।। नमो वः० ऊर्ज्जं इति मन्त्र पाठनिषेध इति सुगतिकृत् ।। वाराहपुराणे ।। अस्तं गते तथाऽऽदित्ये गत्वा विप्र-निवेशनम् ।। दत्वा तु पाद्यं विधिवन्नमस्कृत्य द्विजोत्तमम्।। पादौ प्रक्षाल्य तैलेन प्रेतस्य हितकाम्यया।। प्रभातायान्तु सर्वर्यामुदिते च दिवाकरे।। कारयित्वा श्मश्रुकर्म नखच्छेदं ततः परम् ।। स्नापनाभ्यञ्जने च दद्याद्विप्राय विधिपूर्वकम् ।। इत्युक्तत्वात्पूर्वदिने श्राद्धार्थं द्विजनिमन्त्रणं कर्त्तव्यम् ।। तत्र कूर्मः ।। आशौचान्तदिने हविष्यमेकवारं भुक्त्वा रात्रौ विप्रनिवेशनं गत्वा त्रीनेकं ब्राह्मणमुदङ्मुखमुपनिवेश्य कृतापसव्यो दक्षिणाभिमुखः पातितवामजानुः । गतोऽसि दिव्यलोकं त्वं कृतान्त-

यहाँ सम्म अनेक ऋषि मुनिहरूको मत वर्णन गरिएको छ । यो सबै कलियुगमा

विहितात्पथः।। मनसा वायुभूतेन विप्र त्वाहं नियोजये।। पूजयिष्यामि भावेनेति प्रेतोद्देशेन पठित्वा ।। पुष्पचन्दनपूगीफलानि विप्रहस्ते दत्वा ब्राह्मणदक्षिणजानु स्पृष्ट्वा ।। अद्यास्यां रात्रावमुकगोत्रास्यामुकप्रेतस्य श्व आद्यमासिकश्राद्धकरणाय भवन्तं ब्राह्मणमभिमन्त्रये ।। आमन्त्रितोऽ-स्मीति ब्राह्मणेनोक्ते ।। अक्रोधनैः शौचपरैः सततं ब्रह्मवादिभिः ।। भवितव्यं भवद्भिश्च मया च श्राद्धकारिणा ।। सर्वायासविनिर्मुक्तैः कामक्रोधविवर्जितैः ।। भवद्भिश्चः भवितव्यं स्वस्तये श्राद्धकर्मणि इति ब्राह्मणमुद्दिश्य पठेत् ।। यद्यविघ्नेयं रजनी याति तदा सर्वमेतत्क-रिष्यामीति तेनोक्ते विप्रं नमस्कृत्य प्रेतहितमुद्दिश्य तिलतैलेन जानुविप्रपादौ प्रक्षालयेत् । अत्र स्त्रिया अपि गतोसीति अविकृतमेव पठनीयम् ।। आत्मत्त्वेनोद्दिश्यत्वात् ।।४०।।

लुप्तप्रायः भइसक्यो, केवल पुस्तकमा मात्र देखिन्छ ।।४०।।

अथैकादशाहे क्रियाक्रमः।। अथ प्रातर्नदीं जलाशयान्तरं वा गत्वा पात्रब्राह्मणस्य श्मश्रुकर्म, नखच्छेदनं च कारयित्वा ताम्रपात्रेण स्नानोपकरणं तैलोद्वर्तनं च दत्वा स्वयं च स्नात्वा श्वेतवस्त्रं परिधाय जलाशयसमीपे गृहे वा श्राद्धभूमिं प्रकल्प्य तां संशोध्य गौरमृत्तिकयाऽऽच्छाद्य गोमयेनोपलिप्य पंचगव्येनाभ्युक्ष्य तिलसर्षपाँश्च विकिरेत् ।। आस्तृतपाकस्थाने तिलान्विकीर्य तत्र सपिण्डनद्वारा नूतनमृन्मयभाण्डे ताम्रपात्रादिभिर्वा पाकं कारयितुमारभ्योदङ्मुखाय ब्राह्मणाय शय्यां दद्यात् ।। तत्र क्रमः।। कर्ता आचम्य पूर्वाभिमुखः सव्येन। सोपस्करणशय्यायै नमः।। ब्राह्मणाय

---

४१. *अब एकादशाहको विधि-* कर्ताले प्रातः नदी वा जलाशयमा गएर पात्र-ब्राह्मणको कपाल खौरन र नङ काट्न लगाई स्नान गर्न तेल बुकुवा दिनु र आफूले पनि स्नान गरी स्वच्छ वस्त्र पहिरेर जलाशयमा नै वा घरमा श्राद्धभूमि ठिक्क पारेर गोबरले लिपी पंचगव्य छर्की, नयाँ माटोको पात्रमा पिण्ड पकाउनु र आफूतिर फर्केका ब्राह्मणलाई

नमः इति देयब्राह्मणं त्रिः सम्पूज्य वारिणा शय्यामभिषिच्य कुशतिलजलान्यादाय ।। अद्याशौचान्तद्वितीयेऽह्नि अमुकगोत्रस्यामुकप्रेतस्य स्वर्गप्राप्तिकाम इमां सोपस्करणशय्यां विष्णुदैवताममुकगोत्रायाऽमुक-शर्मणे ब्राह्मणाय तुभ्यमहं सम्प्रददे ।। इत्युक्त्वा दद्यात् ।। प्रार्थना । यस्मादशून्यं शयनं केशवस्य शिवस्य च । शय्या अस्याऽप्यशून्याऽस्तु तस्माज्जन्मनि जन्मनि ।। ततो दानप्रतिष्ठा ।। कुशतिलजलसहितं दक्षिणाद्रव्यमादाय ।। अद्यकृतैतत्सोपकरणशय्यादानप्रतिष्ठार्थमिदं हिरण्यमग्निदैवतममुकगोत्रायाऽमुकशर्मणे ब्राह्मणाय भूयसीं दक्षिणां तुभ्यमहं सम्प्रददे इति दक्षिणां दद्यात् ।। प्रतिग्रहीता स्वस्तीत्युक्त्वा

शय्यादान दिनु। त्यसमा कर्ता सव्य भएर आचमन गरी पूर्व फर्केर 'सोपस्करण शय्यायै नमः'। 'ब्राह्मणाय नमः' भनेर ब्राह्मण र शय्याको पूजा गरी संकल्प मूल अनुसार पढ्नू। अनि प्रार्थना र दान प्रतिष्ठा गर्दा संकल्प मूलमा हेर्नु । अनि दान थापनेले 'स्वस्ति'

शय्यां स्पृशेत् ।।४१।।

अथ कांचनपुरुषदानम् ।। आचम्य ।। फलवस्त्रसमन्वितकाञ्चनपुरुषाय नमः।। ब्राह्मणाय नमः इति देयब्राह्मणं त्रिःसम्पूज्य।। कुशादीन्यादाय अद्याशौचान्त द्वितीयेऽह्नि अमुकगोत्रस्यामुकप्रेतस्य स्वर्गप्राप्तिकामः इमं फलवस्त्रसमन्वितं काञ्चनपुरुषं विष्णुदैवतममुकगोत्रायाऽमुकशर्मणे ब्राह्मणाय तुभ्यमहं सम्प्रददे । स्वस्तीति प्रतिवचनम् ।। ततो दक्षिणा-द्रव्यादिकमादाय।। अद्यकृतैतत्फलवस्त्रसमन्वितकाञ्चनपुरुषदानप्रतिष्ठार्थ-मिदं हिरण्यमग्निर्दैवतममुकगोत्रायाऽमुकशर्मणे ब्राह्मणाय दक्षिणां तुभ्यमहं

भनेर शय्यालाई छुनु ।।४१।।

अब कांचन - पुरुष दानमा - आचमन गरी फल-वस्त्र र 'ब्राह्मणाय नमः' भनेर ब्राह्मणको पनि पूजा गर्नू, अनि संकल्पमा *तुभ्यमहं सम्प्रददे* सम्म पढ्नू । दान थाप्नेले 'स्वस्ति' भन्नु। अनि दान प्रतिष्ठाको संकल्प र भूयसी दक्षिणा पनि दिनु पर्दछ ।

संप्रददे इति दक्षिणां दद्यात् ।। प्रतिग्रहीता स्वस्तीत्युक्त्वा काञ्चनपुरुषं स्पृशेत् ।।४२।।

अथ द्विजदम्पतीपूजनम् ।। आचम्य।। कुशतिलजलान्यादाय।। अद्याशौचान्तद्वितीयेह्नि अमुकगोत्रस्याऽमुकप्रेतस्य स्वर्गप्राप्तिकामो द्विजदम्पतीमहं पूजयिष्ये ।। इति संकल्प्य द्विजदम्पतिं पूजयेत् ।। तत्र क्रमः।। इदमासनं द्विजदम्पतिभ्यां नमः।। एषोऽर्घो द्विजदम्पतिभ्यां नमः।। इदमनुलेपनं द्विजदम्पतिभ्यां नमः।। एवं धूपदीपनैवेद्यपूगीफलसिन्दूरभूषणवासांसि द्विजदम्पतिभ्यां नमः इति दद्यात् ।। ततो नमस्कुर्यात्।। प्रतिमापूजनपक्षे पूजयित्वा ब्राह्मणाय दद्यात् ।।

प्रतिग्रहीताले 'स्वस्ति' भनेर कांचन पुरुषलाई छुनु ।।४२।।

अब द्विज-दम्पती पूजनमा - आचमन गरेर पूजाको संकल्प गरी मूल अनुसार धूप दीप नैवेद्य पूगीफल सिन्दूर भूषण वस्त्र आदि द्विज दम्पतिलाई दिनु र नमस्कार गर्नु ।

एतच्च द्विजदम्पतिपूजनं प्रधानत्वाद् वृषोत्सर्गकरणेऽपि कर्तव्यः शय्यादानवदिति शय्यादानादिकमन्वारोहणेऽपि कर्त्तव्यम् ।। तत्रामुकगोत्रायाऽमुकप्रेताय इति वाक्यं कुर्यात् ।।४३।।

अथ वृषोत्सर्गविधिः।। पतिपुत्रवती नारी भर्तुरग्रे मृता यदि।। वृषोत्सर्गं न कुर्वीत गां च दद्यात् पयस्विनीमिति वचनात् ।। वृषोत्सर्गं च कुर्वीतेति वचनादेकादशाहे मुख्यकाले मातृस्थापनपूजाभ्युदयिकश्राद्धरहित वृषोत्सर्गः कर्तव्यः।।

अथ वृषोत्सर्गप्रयोगः।। आचान्तः पूर्वाभिमुख उपविश्य। सव्येन।।

प्रतिमा पूजन गरी ब्राह्मणालाई दिनु । अनि द्विज दम्पतीलाई एक क्षण शय्यामा बसाल्नु ।।४३।।

अथ वृषोत्सर्गप्रयोगः - पति-पुत्रवती नारी० मूल अनुसार पढेर वृषोत्सर्ग गर्ने निर्णय गर्नुपर्दछ। यसमा मातृका पूजने र आभ्युदयिक श्राद्ध वर्जित छ। त्यसपछि

कुशतिलजलान्यादाय अद्य शौचान्तद्वितीयेऽह्नि अमुकगोत्रस्यामुकप्रेतस्य प्रेतत्वविमुक्तिस्वर्गलोकगमनार्थं वत्सतरीसहितवृषोत्सर्गमहं करिष्ये इति संकल्पं कुर्यात् ।। तत उत्तराभिमुखं ब्राह्मणमुपवेशयेत् ।। अद्यामुकगोत्र-स्याऽमुकप्रेतस्य कर्तव्यवृषोत्सर्गाङ्गभूतहोमकर्मणि कृताकृतावेक्षणरूपब्रह्म-कर्मकर्तुममुकगोत्रममुकशर्माणं ब्राह्मणमेभिः पुष्पचन्दनताम्बूलपूगीफल-वासोभिर्ब्रह्मत्वेन त्वामहं वृणे इति ब्राह्मणं वृणुयात् ।। वृतोऽस्मीति प्रतिवचनम् ।। यथविहितं कर्म कुरु इति यजमानेनोक्ते करवाणीति प्रतिवचनम् ।।४४।।

कर्ताले पूर्वतिर फर्की सव्य भएर आचमन गरी प्रतिज्ञा संकल्प गर्दा - अद्याशौच० देखि अहं करिष्ये' सम्म भन्नु । अनि उत्तर तिर फर्केका ब्राह्मणलाई चामल माथि स्थापना गरेर फेरि संकल्प गर्दा 'अद्यामुक० देखि त्वामहं वृणे' सम्म पढ्नु र पुरोहितले 'वृतास्म' भन्नु । अनि फेरि अर्को संकल्पमा गोत्राणाममुकदेखि० त्वामहं वृणेसम्म पढ्नु र पुरोहितले वृतोऽस्मि भन्नू ।।४४।।

ततः।। अद्यामुकगोत्रस्यामुकप्रेतस्य कर्तव्यवृषोत्सर्गाङ्गभूतहोमकर्मकर्तुममुकगोत्रममुकशर्माणं ब्राह्मणमेभिः पुष्पचन्दनताम्बूलपूगीफलवासोभिर्होतृत्वेन त्वामहं वृणे । इति होतृब्राह्मणं वृणुयात् ।। वृतोऽस्मीति प्रतिवचनम् ।। यथाविहितं कर्म कुरुत यजमानेनोक्ते करवाणीति प्रतिवचनम् ततो होता आचान्तः प्राङ्मुखोपविष्टो गोमयेनोपलिप्ते प्रागुदकप्रवणे देशे कुशैर्हस्तमात्रां चतुरस्रभूमिं परिसमूह्य कुशानैशान्यां क्षिप्त्वा गोमयोदकेनोपलिप्य मध्ये प्रादेशमात्रमुत्तरोत्तरक्रमेण दक्षिणहस्ताऽनामिकाङ्गुष्ठाभ्यां संगताभ्यामुद्धृत्य ऐशान्यां क्षिप्त्वा तं देशं जलेनाभ्युक्ष्य तत्र दक्षिणहस्तस्थकांस्यपात्रेण अग्निं स्थापयेत् ।। अग्नेर्दक्षिणतः परिस्तरणभूमिमति-

---

अनि संकल्प गर्दा अद्यामुकगोत्र० देखि त्वामहं वृणे सम्म भन्नू, होताले वृतोऽस्मि भनेर उत्तर दिनू । अनि होताले आचमन गरेर पूर्वतिर फर्की गोबरले लिपेको भूमिमा यज्ञ मण्डप बनाई कुशले बढार्नु र त्यो कुश ईशानतिर फालिदिनु । अनि त्यही

क्रम्य शुद्धमासनमुपकल्प्य तत्र प्रागग्रकुशैः स्तरणं विधाय ब्राह्मणमग्नेर्वायव्यात्प्रदक्षिणमानीय कल्पितासने बहिर्हस्तमुपवेशयेत् ।। ततोऽग्नेरुत्तरतः स्तरणभूमिमतिक्रम्य कुशत्रयमास्तीर्य्य तत्र मृत्पात्रवद्धसेतुं धृत्वा उदकक्षीरं च ब्रह्मणो मुखमवलोक्य निदध्यात् ।। तत उपमूलसकृल्लूनबर्हिषां मुष्टिचतुर्भागेन आग्नेयादीशानान्तं प्राच्यां, ब्रह्मणोऽग्निपर्यन्तं दक्षिणस्यां, नैर्ऋत्याद्वायव्यान्तं पश्चिमस्यां, अग्नितः प्रणीतापर्यन्तमुत्तरस्यां स्तरणं कुर्यात् ।। उत्तरतः प्रणीता पश्चिमे प्राक्संस्थमुदक्संस्थं वा उपयोक्ष्यमाणानामासादनम् ।।४५।।

मण्डपबाट बूढी र साहिंली औंलाले तीन पल्ट वेदीको माटो मास्तिर उफार्दिनू । पवित्र जलले वेदीमा सेचन गर्नु । अनि कांसको पात्रमा ल्याएको अग्नि स्थापित गर्नु । अनि लामा लामा कुशहरू मण्डपको चारैतिर बिछाउनू । मन्त्र सबै मूलमा छ ।।४५।।

तद्यथा पवित्रच्छेदनार्थं कुशपत्रत्रयम् ।। पवित्रार्थमन्तर्गर्भिणं साग्रं कुशपत्रद्वयं प्रोक्ष्यण्यर्थे मृत्पात्रम् आज्यार्थं ताम्रस्थाली पायसं चर्वर्थं मृत्तिकास्थाली स्रुवसम्मार्जनार्थं कुशपत्रत्रयम् उपग्रहार्थं वेणीरूपकुशत्रयं प्रादेशमितं पलाससमित्त्रयं स्रुवः आज्यं तण्डुलाः दुग्धं एवमासाद्य तदुत्तरतः सिद्धमेव पिष्टमं ब्रह्मदक्षिणार्थं पूर्णपात्रं होतृदक्षिणार्थं वस्त्रयुग्मं सूवर्णकांस्यान्युपकल्पयेत् ।। ततः आसादितकुशपत्रद्वयमादाय पवित्रच्छेदनकुशैः प्रादेशमात्रं समादाय क्षिप्त्वा तानपास्य पवित्रेण प्रणीतोदकं च प्रोक्षिण्यां निधाय उदगग्रपवित्रव्यस्तहस्तयोरङ्गुष्ठाऽनामिकाभ्यामन्तरमादाय तन्मध्येन प्रोक्षण्युदकं त्रिः क्षिप्त्वा पवित्रे प्रोक्षण्यां

४६. अनि उत्तरतिर प्रणीता प्रोक्षणी स्थापित गरी ब्रह्मातिर हेरेर राखिदिनु । पवित्र छेदनका लागि कुश राखेर-तामाको घिउको पात्र, पायस र चरूको पात्र, सुरो र मार्जन गर्ने कुश, पलाशको समिधा, चामल, दूध राख्ने र ब्रह्माको लागि पूर्णपात्र, होताको

निधाय तत्पात्रं दक्षिणहस्तेनादाय वामे निधाय दक्षिणहस्ताङ्गुष्ठानामिकाभ्यां तज्जलं किंचिदूर्ध्वं प्रक्षिप्य प्रणीताजलेन प्रोक्षणीरभिषिच्य तज्जलेन यथासादितं द्रव्यं प्रत्येकं सकृत् प्रोक्ष्य पवित्रशेषजलसहितं पात्रं प्रणीताग्न्योरन्तरे निधाय आज्यस्थाल्यामाज्यं निरूप्य चरुस्थाल्यां प्रोक्षण्युदकं प्रक्षिप्य एकत्र प्रदेशे रुद्रहोमार्थं दुग्धं निक्षिप्य प्रणीतोदकेन त्रिः प्रक्षालिततण्डुलान् चरुस्थाल्यां निक्षिपेत् ।। स्वयं चरुं ब्रह्मणा चाज्यं गृहीत्वा प्रदक्षिणीकृत्य अग्निपूर्वेण नीत्वा दक्षिणतः आज्यम् उत्तरतः पायसचरुं श्रपणार्थं युगपदग्नौ निधाय ।।४६।।

निम्ति वस्त्र तथा दक्षिणा आदि सबै सामग्री जम्मा पारी, पवित्र बनाई एउटा प्रोक्षणी पात्रमा राखी त्यही पवित्रले तीन पल्ट जल मास्तिर उफारि दिनू । त्यही जल सबै सामग्रीमा पनि छरिदिनू । अनि प्रोक्षणी पात्र उत्तरतिर राखी-घिउको पात्रमा घिउ र चरुको पात्रमा चरु राख्नू ।।४६।।

ज्वलत् तृणमादायाऽऽज्यचर्वोरुपरि प्रदक्षिणं भ्रामयित्वा अग्नौ क्षिपेत्। स्रुवस्य प्रागग्रस्यावाङ्मुखस्याग्नौ प्रतपनम् ।। सम्मार्ज्जनकुशैः सम्मार्ज्जनम्। प्रणीताजलेन स्रुवः प्रोक्षणं पुनः प्रतपनम् ।। आस्तृतबर्हिषि स्वपुरतः प्रागग्रस्थापनं विधाय।। पाके वृत्ते स्वयमाज्यमुद्वास्याग्निं पश्चिमेन नीत्वाऽऽज्योत्तरतो निदध्यात् ।। प्रोक्षणीवदुत्पवनम् ।। पवित्रे प्रोक्षण्यां निधाय ।। आज्यम् अवेक्ष्य ।। सत्यपद्रव्ये तन्निरस्य ।। पुनः प्रोक्षण्युत्पवनं विधाय ।। पायसचरोरुत्तरतः पूर्वसिद्धपिष्टचरुं निधाय।। होमसमाप्तिपर्यन्तमुपग्रहार्थं कुशैर्वामहस्ते उपग्रहं विधाय ।। प्रजापतिं चिन्तयन्नुत्तिष्ठन्प्रागग्रघृताक्तसमित्त्रयं प्रक्षिप्योपविश्य। पवित्रे गृहीत्वा। प्रोक्षणीजलेनाग्निं पर्युक्ष्य ।। पवित्रे प्रणीतासु निधाय ।। प्रोक्षणीपात्रं स्वस्थाने निदध्यात् ।। अथ प्रदक्षिणं जान्वाच्य जुहोति स्थाने उपतिष्ठन्

अनि तीन टुक्रा समिधा घिउमा चोभेर आगोमा हालिदिनु । अनि सुरो मूलमा बताए

प्राङ्मुखाऽन्वारब्धः स्रुवेण षडाज्याहुतीर्जुहुयात् ।।

नकुर्याद्धोममन्त्राणां पृथगादिषु कुत्रचित् ।। अन्येषां चावकृष्टानां कार्य्यमाचमनादिनेति परिशिष्टवचनात् ।।

ॐ काररहिता षडाज्याहुतीर्दद्यात् ।। तद्यथा ।। ब्रह्मणाऽन्वारब्धः स्रुवं गृहीत्वा ।। दक्षिणजानु नमयित्वा ।। संस्रवं विनैवाऽऽज्येन षडाहुतीर्जुहुयात् ।। स्वाहान्ते होमः- इदमग्नये० इति त्यागः।। इह रतिः स्वाहा ।। इदमग्नये० इह मध्व स्वाहा। इदमग्नये । इह धृतिः स्वाहा। इदमग्नये ।। इह स्वधृतिः स्वाहा।। इदमग्नये।। उपसृजं धरुणं मात्रे धरुणो मातरन्धयन् स्वाहा ।। इदमग्नये०।। रायस्पोषमस्मासुदीधरत् स्वाहा।। इदमग्नये० ततो ब्रह्मणान्वारब्धो जुहोति।। अग्नेर्दक्षिणभागे मनसा ।। ॐ मनवे प्रजापतये स्वाहा ।।

अनुसार आगोमा तताई दिनू । फेरि कुशले मार्जन गरी उत्तर तिर मुख पारेर राखिदिनु।

इदं प्रजापतये ।। अग्नेरुत्तरभागे ॐ इन्द्राय स्वाहा इदमिन्द्राय।। तत उत्तरार्द्धे ।। ॐ अग्नये स्वाहा।। इदमग्नये ।। दक्षिणपूर्वार्द्धे ।। ॐ सोमाय स्वाहा ।। इदं सोमाय ।। इत्याघारावाज्यभागौ संस्रवं हुत्वा समिद्धतमेऽग्नौ संस्रवं विनैव पायसेन नवाहुतयो दातव्याः ।। तद्यथा ।। ॐ अग्नये स्वाहा।। इदमग्नये ।। ॐ रुद्राय स्वाहा।। इदं रुद्राय ।। ॐ सर्वाय स्वाहा ।। इदं सर्वाय । ॐ पशुपतये स्वाहा । इदं पशुपतये । ॐ उग्राय स्वाहा ।। इदमुग्राय ।। ॐ असनये स्वाहा ।। इदमसनये ।। ॐ भवाय स्वाहा ।। इदं भवाय ।। ॐ महादेवाय स्वाहा । इदं महादेवाय ।। ॐ ईशानाय स्वाहा। इदमीशानाय ।। इति हुत्वा पिष्टकेन जुहुयात् । ॐ पूषा गां अन्वेतु नः पूषा रक्षतु सर्वतः ।। पूषा वाजसनोतु नः स्वाहा इदं पूष्णे० ।। ततः पायसपिष्टिकाभ्यां

घिउ र चरुमा एकेक पवित्र राखिदिनु र घिउ चरुमा केही परेको छ कि भनेर हेर्नु । अनि

ॐ अग्नये स्विष्टकृते स्वाहा । इदमग्नये स्विष्टकृते ।। ततः आज्येनाऽग्नेर्मध्यभागे ॐ भुः स्वाहा । इदमग्नये ।। ॐ भुवः स्वाहा । इदं वायवे ।। ॐ स्वः स्वाहा । इदं सूर्याय ।। ॐ त्वन्नोऽग्नेवरुणस्यविद्वान्देवस्यहेडोऽअवयासिसीष्ठाः।। यजिष्ठो वह्नितमः शोशुचानो व्विश्वा द्वेषाꣳसि प्रमुमुग्ध्यस्मत् स्वाहा । इदमग्निवरुणाभ्यां० ।। सत्वन्नोऽअग्ने वमो भवोतीने दिष्टो अस्याऽउषप्तोव्युष्टौ । अवयक्ष्वणो वरुणंꣳरराणोबीहि मृडीक ꣲ सुहवो न ऽएधि स्वाहा ।। इदमग्निवरुणाभ्यां० ।। अयाश्चाग्नेस्यनभिशस्ति पाश्च सत्वमित्व मयाऽअसि ।। अयानो यज्ञं वहास्ययानो धेहि भेषजꣳ स्वाहा। इदमग्नये० ।। ॐ ये ते शतं वरुणं ये सहस्रं यज्ञियाः पाशा वितता महान्तः ।। तेभिर्नो अद्य सवितो तव्विष्णुविश्वे मुञ्चन्तु मरुतः स्वर्काः स्वर्काय

प्रजापतिलाई सम्झेर तीन टुक्रा समिधा फेरि आगोमा हालिदिनु । अनि ॐ को

स्वाहा ।। इदं वरुणाय सवित्रे विष्णवे विश्वेभ्यो मरुद्भ्यः स्वर्केभ्यः ।।
ॐ उदुत्तमं वरुण पाशमस्मदवाधमं विमध्यमꣳश्रथाय ।। अथा वयमादित्यव्रते तवानागशो अदितये श्याम स्वाहा। इदं वरुणाय० ॐ प्रजापतये स्वाहा इदं प्रजापतये न मम इति मनसा। एवं हुत्वा संस्रवप्राशनम् ।। आचमनं च कृत्वा पवित्राभ्यां शिरः सम्मार्ज्जनम् ।। सुमित्रि यानऽआपओषधयः सन्तु इति मन्त्रेण ।। ततो दुर्मित्रियास्तस्मै सन्तु योऽस्मान्द्वेष्टि यं च वयं द्विष्म इति मंत्रेणेशान्यां प्रणीताविमोकः ।। ततः फलपुष्पान्वितेन घृतेन ।। मूर्धानं दिवो अरतिं पृथिव्या वैश्वानरमृतऽ-आजातमग्निम् ।। कवि ꣳ शम्राजमतिथिञ्जनानामासन्नापात्रञ्जनयन्तदेवाः स्वाहा । इदमग्नये ।। इति यजमानसहितो होता पूर्णाहुतिं कुर्यात् ।। ततस्तरणक्रमेण बर्हिरुत्थाप्याऽऽज्येनाभिघार्य ।। ॐ देवा गातु विदोगातुं

उच्चारण नगरीकन केवल घिउ मात्र छ आहुति दिनुपर्दछ । अनि दाहिने घुँडा मोढेर मूल

वित्वागातुमित ।। मनसस्पत इमं देवयज्ञꣳस्वाहा वातेधाः। स्वाहा । इदमग्नये ।। इति बर्हिर्होमं कुर्यात् ।। ततो यजमानः कुशतिलजलान्यादाय।। अद्यकर्तव्यवृषोत्सर्गाङ्गभूतकृतैतद्धोमकर्मणि कृताकृतावेक्षणरूपब्रह्मकर्मप्रतिष्ठार्थमिदं पूर्णपात्रं प्रजापतिदैवतममुकगोत्रायामुकशर्मणे ब्राह्मणाय दक्षिणां तुभ्यमहं संप्रददे इति ब्राह्मणाय दक्षिणां दद्यात् ।। स्वस्तीति प्रतिवचनम् ।। ततो वस्त्रयुगसुवर्णकांस्यान्युपनीय कुशादीन्यादाय अद्य कर्तव्यवृषोत्सर्गाङ्गभूतकृतैतद्धोमकर्मप्रतिष्ठार्थमेतानि वस्त्रयुगसुवर्णकांस्यानि बृहस्पतिवह्निचन्द्रदैवतान्यमुकगोत्रायामुकशर्मणे ब्राह्मणाय होतृदक्षिणां तुभ्यमहं संप्रददे इति होत्रे दक्षिणां दद्यात् ।। स्वस्तीति प्रतिवचनम् ।।४७।।

ततो द्विहायनमेकहायनं वा जीववत्सायाः पयस्विन्याः पुत्रं

अनुसार सबै होम गर्नु । अनि पूर्णपात्र र दक्षिणा संकल्प गरेर ब्राह्मण लाई दिनू ।।४७।।

अनि वाछो र बाछी ल्याउनु । ती कस्तो हुनुपर्दछ मूलमा हेर्दा 'लोहितो० देखि वृष

नीलादिवर्णम्। लोहिता यस्तु वर्णेन मुखे पुच्छे च पाण्डुरः ।। श्वेतः खुरविशाणाभ्यां स नीलोवृष उच्यते ।। इति लक्षणलक्षितं यथालाभं वा आनीय ततश्चतस्त्रः द्वे एकां वा एकवर्षाधिकां वत्सतरीमानीय अग्निसमीपे सुशिक्षितगोपालेनाऽग्रीयं वृषभं संवेशयेत् ।। ततो रुद्राध्यायं पठन् वृषसमीपं गत्वा । मानस्तोके तनये मानऽआयुषीति मंत्रेणाग्रिमपाद-दक्षिणपार्श्वे कुंकुमलाक्षारसचंदनादिना त्रिशूलं लिखेत् ।। वृषो ह्यसि भानुनाद्युमन्तस्त्वा हवामहे।। एवमानः स्पृशमिति मन्त्रेण पश्चिमपादवामपार्श्वे चक्रं लिखेत् वृषभस्य।। तथा छन्दोपरिशिष्टे ।। ततोऽनेनैव गन्धेन मानस्तोके इतीरयन् ।। वृषभस्य दक्षिणे पार्श्वे त्रिशूलाङ्कं समालिखेत्। वृषोह्यसीति सव्यं चक्राङ्कमपि दर्शयेत् ।। तप्तेन पश्चादयसा स्पष्टे ते

उच्यते' सम्म हेरे थाहा पाईन्छ । रुद्री पाठगर्दै बाछोको नगीचै गई 'ॐ मानस्तोके० यो मन्त्र पढेर बाछोको अघिल्लो पाउको दक्षिण पातामा चन्दनले त्रिशूल अंकित गरोस् ।

च कारयेदिति ।। अयसा लोहेन ।। ततो लोहकारमाहूय वृषभमङ्कयेति ब्रूयात् ।। ततोऽग्निसंतप्तलोहेन त्रिशूलं चक्रं च स्पष्टं कारियत्वा तमुत्थाप्य वत्सतरीसहितं वृषभं वक्ष्यमाणमन्त्रैः स्नापयेत् ।। तत्र मंत्राः।। हिरण्यवर्णाः शुचयः पावकाया सुजातः कश्यपोयास्त्विन्द्रः।। याऽअग्निं गर्भं दधिरे सुवर्णास्ता नऽआपः शं स्योना सुहवा भवन्तु ।। यासां राजा वरूणो याति मध्ये सत्यानृते अवयश्यं जनानाम् ।। या अग्निं गर्भं दधिरे सुवर्णास्तान आपः शं स्योनासुहवा भवन्तु ।। यासां देवा दिविकृण्वन्ति भक्ष्यं या अन्तरिक्षे बहूधा भवन्ति ।। या अग्निं गर्भं दधिरेस्तान आपःशंस्योना सुहवा भवन्तु।। शिवेन मा चक्षुषा पश्यतायः शिवाय तन्नोपस्पृतत्वचम्मे ।। घृतश्च्युतः शुचयो याः पावकास्तानऽ

ॐ वृषोह्यसी० यो मन्त्र पढेर बायाँ पातामा चन्दनले चक्रको चिन्ह बनाइदेओस् । अनि लौहकार (कामी) लाई डाकेर आगोमा तताएको फलामले चन्दनले बनाएकै

आपः शं० ।। शन्नो देवीरभिष्टयऽआपो भवन्तुपीतये ।। शंयोरभिस्रवंतु नः इति ।। ततो लोहघण्टिकानूपुरकनकपट्टिकाश्वेतवस्त्रादिभिर्वत्स-तरीसहितं वृषभमलङ्कृत्य ।। सावित्रीमघमर्षणं रुद्रान्पुरुषसूक्तं। यद्देवा-देवहेडनमित्यादि ऋक्त्रयं कृष्माण्डीश्च जपेत् ।। ततो वृषभस्य दक्षिणकर्णे पिता वत्सानां पतिरघ्न्यानामथो पितामह स्तां गर्गराणाम् ।। वत्सो जरायुः प्रतिधूक् पियूषमामिक्षा घृतं तद्वस्य रेतः ।। वृषो हि भगवान्धर्म-श्चतुष्पादः प्रकीर्तितः ।। वृणोमि तमहं भक्त्या स मां रक्षतु सर्वतः । इति मन्त्रद्वयं पठित्वा वत्सतरीसहितं वृषं पूजयेत् ।। एषोऽर्घो वत्सतरी-सहितवृषभाय नमः। इदमनुलेपनं वत्सतरीसहितवृषभाय नमः।। एतानि पुष्पाणि वत्सतरीसहितवृषभाय नमः।। एतानि धूपदीपनैवेद्यानि वत्सतरी-

स्थानमा चक्र र त्रिशूल बनाउन लगाउनु । अनि बाछी र बाछोलाई स्नान गराई मूल अनुसार मन्त्र पढेर पूजा गरिदिनु । अनि बाछोलाई फलामे घण्टी बाँधिदिनु । बाछीलाई

सहितवृषभाय नमः।। ततः कुशतिलजलान्यादाय सव्येन । अद्याशौ-
चान्तद्वितीयेऽह्निअमुकगोत्रस्यामुकप्रेतस्य प्रेतत्वविमुक्तिपूर्वकाक्षयस्वर्ग-
प्राप्तिकामो रुद्रदैवतमेनं युवानं पतिं वोददानि।। तेन क्रीडन्तीश्च रथप्रियेण-
मानः साप्तजनुषा सुभगारायस्पोयेण समिषामदेम ।। इत्युत्सृजेत् ।
नीलवृषे नीलपदप्रक्षेपः। एतयैवोत्सृजेरन्निति पारस्करवचनात् । अनयैव
ऋचोत्सर्गः ।। ततः ऐशानीं दिशं वत्सतरीसहितं वृषभं चालयेत् ।।
वत्सरोमध्यगतं वृषभंमभिमन्त्रयेत् ।। तत्र मंत्राः ।। मया भूरभिमावाहि
स्वाहा मारुतो सितमरुतां गणः। शंभूर्मयो भूरभिमावाहि स्वाहा वस्यूरसि
दुवस्वाच्छंभूरभिमावाहि स्वाहा ।। यास्ते अग्ने सूर्ये रुचो दिवमातन्वन्ति
रश्मिभिः।। ताभिर्न्नोऽअद्य सर्वाभिरुचे जनायनस्कृधि ।। यावौ देवाः

सुनको सींग चाँदीको खुर, तामाको पिठिउँ आदि चढाए। मन्त्र पढ्दै दुबैलाई ईशान तिर धपाइदिनू । अनि मूल अनुसार सबै मन्त्र पढिदिनू।।४८।।

सूर्य्ये रुचो गोष्वपश्वेषुजारुजाः।। इन्द्राग्नी ताभिः सर्व्वाभिरुचन्नो धत्त वृहस्पते ।। रुचन्नोधेहि ब्राह्मणेषु रुच ६ राजसु नस्कृधि । रुचं विश्वेषु शूद्रेष्वपिधेहि रुचारुचम् ।। तत्वायामि ब्रह्मणावन्दमानस्तदाशास्ते यजमानो हविर्भिः।। अहेडमानो वरुणेहवोध्युरुश ६ समानऽआयुः प्रमोषीः।। स्वर्णघर्म्मः स्वाहा स्वर्णार्कः स्वाहा स्वर्णशुक्रः स्वाहा स्वर्णज्योतिः स्वाहा स्वर्णसूर्य्यः स्वाहा इति ।।४८।।

ततः कृतापसव्यो दक्षिणाभिमुखो वामजानु पातयित्वा वृषभपुच्छसहिततिलकुशान्यादाय ताम्रपात्रस्थजलेन मन्त्रस्थफलमुद्दिश्याञ्जलित्रयेण तर्पयदेभिर्मन्त्रैः ।। स्वधा पितृभ्योमातृभ्यो बन्धुभ्यश्चापि तृप्तये ।।१।। मातृपक्षाश्च ये केचिद्ये चान्ये पितृपक्षजाः।। गुरुश्वशुरबन्धूनां ये कुलेषु

अनि दक्षिण फर्की अपसव्य भएर बायाँ घुँडा मोडेर बाछोको पुच्छर समातेर

समुद्भवाः ।।१।। ये प्रेतभावमापन्ना ये चान्ये श्राद्धवर्जिताः ।। वृषोत्सर्गेण ते सर्वे लभन्तां तृप्तिमुत्तमामिति ।। ततो लोहकारमाहूय अभिमतं वेतनं तस्मै दद्यात् ।। उत्सृष्टं ब्राह्मणान्श्रावयेत् ।। यत्किञ्चिद्द्विजजनायोत्सृष्टं तदन्येन न नेतव्यं न वाह्यं तत्क्षीरं न पातव्यं केनचित् क्वचिदिति।। ततो रुद्राग्रे बहुसर्पिष्कं पायसं ब्राह्मणान् भोजयेत् इति वृषोत्सर्गः।। विष्णुः ।। होत्रे वस्त्रयुगं दद्यात्सुवर्णं कांस्यमेव च ।। अयस्काराय दातव्यं वेतनं मनसेप्सितम् ।। ब्रह्मपुराणे ।। न च बाह्यो न तत्क्षीरं पातव्यं केनचित्क्वचित् । अङ्कितं वृषमुत्सृष्टं यो वाहयति दुर्मतिः ।। कुलानि पातयेत्तस्य नरके नात्र संशयः ।। अत्र फलश्रुतिः।। तत्र विष्णुः– उत्सृष्टो वृषभो यस्मिन्पिबन्त्यथ जलाशये ।। जलाशयः

सम्म पढ्नू पर्दछ । अनि फलश्रुति पनि मूल अनुसार नै पढेर यजमानलाई सुनाउनु पर्दछ।। त्यसपछि सकेसम्म कपिला गाई नै, नसके द्रव्य भए पनि राखी पूजा गर्नु, मन्त्र

समकालं पितृंस्तस्य प्रतिष्ठति ।। शृंगाग्रेणोल्लिखेद् भूमिर्यन्न क्वचन-
दर्पितः। पितृणामन्नपानं तत्प्रभूतमुपतिष्ठति । वृषोत्सर्गं पितृणामात्मनोऽपि
च ।। छान्दोगपरिशिष्टे ।। यमलोके मया दृष्टा भवतौ यमकिङ्करैः।।
पात्यमानास्त एवाद्य कथं स्वर्लोकमागताः ।। प्रेतं विमुच्यतां तात
उत्सृष्टो वृषभो भुवि ।। सुचिना तेन पुत्रेण तारिता महतो भयात् ।।
सर्वेषां चैव यज्ञानां वृषोत्सर्गः समो मतः।। स्पर्द्धते योऽश्वमेधेन
क्रतुकोटिसमो यतः। आदित्यपुराणे ।। यावन्ति रोमकूपानि वृषभस्य
भवंति हि । गवां चैव तु रोमाणि यावन्ति मुनिपुङ्गव ।। तावत्कोटिसहस्राणि
रुद्रलोके महीयते ।। यत्किंचित्कुरुते पापं पुरुषौ वृत्तिकर्षितः।। तत्सर्वं
शान्तिमायाति वृषोत्सर्गेण तत्क्षणात् ।। वृषभस्य तु शब्देन पितरः
सपितामहाः।। आवर्त्तमाना दृश्यन्ते स्वर्गलोके न संशयः ।। जले

मूलमा हेर्नू। अनि तिल कुश लिएर संकल्प मूल अनुसार पढ्दै गए हुन्छ। अनि प्रार्थनामा

प्रक्षिप्य लांगूलं तोयं चोद्धरते वृषः ।। दशवर्षसहस्राणि पितरस्तेन तर्पिता।। गवां मध्ये यदा चैव वृषभः क्रीडते तु यत् ।। अप्सरौघसहस्रेण क्रीडति पितरः ततः।। कूले समुद्धृतायां च शृंगे तिष्ठति मृत्तिका ।। भक्षभोज्यमया शैलाः पितरस्तेन तर्पिता ।। लाङ्गूलं यावदुद्यम्य तोये प्रक्रीडते तु सः।। अप्सरौघसहस्त्रैस्तु हृष्यंति पितरः सदा ।। सहस्रहलमात्रेण कनकेन यथाविधि ।। तृप्तिस्तु यावान् पितृणां सो वै वृषसमोच्यते ।। एवं स्त्रियाऽअपि ।। तत्र अद्य अमुकगोत्राया अमुकप्रेतायाः ।। इति विशेषः ।।

अथ कपिलादानम् ।। कपिलासमीपं गत्वा । नमो गोभ्यः श्रीमतीभ्यः सौरभेयीभ्य एव च ।। नमो ब्रह्मसुताभ्यश्च पवित्राभ्यो नमो नमः।। इति मन्त्रेण कपिलां पुष्पचन्दनधूपदीपनैवेद्यादिभिः सम्पूज्य ।। कुशजलेन

- कपिले० । अनि दान प्रतिष्ठा र भूयसि पनि संकल्प गरेर दिनुपर्दछ। अनि गाईको

गामभ्युक्ष्य।। कुशादीन्यादाय अद्याशौचान्तद्वितीयेऽह्नि अमुकगोत्रस्यामुक-प्रेतस्य स्वर्गप्राप्तिकाम इमां कपिलां गां सवत्सां हेमश्रृङ्गीं रौप्यखुरीं ताम्रपृष्ठीं वस्त्रयुगच्छन्नां मुक्तालांगूलभूषितां रुद्रदैवताममुकगोत्रायाऽ-मुकशर्मणे ब्राह्मणाय तुभ्यमहं संप्रददे ।। इत्युक्त्वा दद्यात् ।। स्वस्तीति प्रतिवचनम् ।। प्रार्थना।। कपिले सर्वदेवानां पूजनीयासि रोहणी ।। तीर्थदेवमयी यस्मादतः शान्तिं प्रयच्छ मे । ततो दानप्रतिष्ठाद्रव्यादिक-मादाय।। अद्यकृतैतत् सोपस्करणसवत्सकपिलागोदानप्रतिष्ठार्थमिदं हिरण्यमग्निदैवतममुकगोत्रायाऽमुकशर्मणे ब्राह्मणाय तुभ्यमहं संप्रददे।। इति दानप्रतिष्ठा ।। दक्षिणां च दद्यात् ।। ततः प्रतिग्रहीता।। कोदात् कस्माऽअदात् कामोदात् कामायाऽदात् ।। कामो दाता कामः प्रतिग्र-

पुच्छरले आफ्नू शिरमा अभिमोक गर्नू । अनि सचैल स्नान गर्नुपर्दछ । अनि अनेक

हीता कामैतत्ते, इति कामस्तुतिं पठेत्।। गोपुच्छग्रहणं कृत्वा ।। यथोक्त-कपिलाभावे केवलां गामपि दद्यात् । ततः सचैलं स्नायात् ।।४९।।

अथैकादशाहे आद्यमासिकश्राद्धप्रयोगः।। कर्ता सुचिराचान्तः शुक्ल-द्विवासाः गोमयेनोपलिप्तायां भूमौ दर्भेषु तिष्ठन् भूम्यै नमः इति त्रिः भूमिं सम्पूज्य ।।यजमानसवर्णेनाहुतमाचान्तं ब्राह्मणं स्वागतमिति पृच्छेत्।। सुस्वागतमिति तेनोक्ते उभावुपविशतः।। ततः श्राद्धकर्ताऽपसव्येन पुष्पचंदन-पूगीफलानि ब्राह्मणाय दत्वा ब्राह्मणदक्षिणजानुं स्पृष्ट्वा अद्यामुकगोत्रस्याऽमुकप्रेतस्याद्यमासिकश्राद्धकरणाय भवन्तं ब्राह्मण-

---

शास्त्र-पुराणका वचन मूलमा हेर्नु।।४९।।

५०. अब एकादशाहकै दिन आद्य मासिक गर्नु पर्दछ - कर्ता शुद्ध भएर स्वच्छ वस्त्र पहिरी आचमन गरेर ॐ भूम्यै नमः' भनेर गाईको गोबरले लिपेको स्थानमा बसेर

महमामन्त्रये ।। आमंत्रितोऽस्मीति प्रतिवचनम् ।। अक्रोधनैः शौचपरैः सततं ब्रह्मवादिभिः।। भवितव्यं भवद्भिश्च मया च श्राद्धकारिणा । सर्वायासविनिर्मुक्तैः कामक्रोधविवर्जितैः ।। भवितव्यं भवद्भिर्नोऽद्यतने श्राद्धकर्मणि ।। इति पात्रब्राह्मणं नियमान् श्रावयेत् । भवितव्यमिति तेनोक्ते ।। अर्घपात्रं वामहस्ते कृत्वा गन्धपुष्पादिनाऽभ्यर्च्य कुशं गृहीत्वा अद्यामुकगोत्राऽमुक- प्रेताद्यमासिकश्राद्धे एष पादार्घस्ते मया दीयते तवोपतिष्ठतामिति पादार्घं दद्यात् ।। ततस्तिलतैलेन विप्रपादौ आजानु

कर्ताले विप्रलाई स्वागतम् भनेर सोधेपछि बाहुनले सुस्वागतम् भन्नु । अनि कर्ता अपसव्य भएर कुश तिल लिई विप्रको दक्षिण घुँडा छोएर संकल्प- अद्यामुक गोत्रस्य० देखि आमन्त्रये' सम्म पढ्नू अनि 'आमन्त्रितोऽस्मि' भन्ने विप्रले उत्तर दिन्छन् । अनि 'अक्रोधनैः० देखि 'भवितव्यम्' पुरोहितले पढिदिनु । अनि जल चन्दन् तिल, कुश हाली हना उचाली संकल्प गर्दा अद्यामक० देखि तवोपतिष्ठताम् सम्म पढेर दुना

अभ्यङ्गयेत् ।।५०।।

ततः सव्येनाचम्य पात्रब्राह्मणमग्रे कृत्वा श्राद्धदेशमागत्योपविश्यान्नाभिप्रायेण सिद्धमिति पृच्छेत् । ततो दक्षिणाग्रे कुशसहितनेपालकम्बलाद्यात्मकमासनमुपकल्प्याऽसनं संस्पृशन् ।। अत्र देवराजाभ्यनुज्ञातो विश्रम्यतां द्विजवर्यानुग्रहात् ।। प्रासादये त्वा समगृह्ण तज्ञानापूग्निपूतेन करेण विप्रः, इति मन्त्रं पठित्वा पात्रब्राह्मणं दक्षिणहस्ते धृत्वोदङ्मुखमुपवेशयेत्।

राखिदिनु अनि तिलको तेल ब्राह्मणलाई लगाइदिनू ।।५०।।

अनि सव्य भएर आचमन गरी नेपाल कम्बलको पूजा गरेर मूल अनुसार संकल्प पढी ब्राह्मणलाई दान दिनु र दान प्रतिष्ठा पनि गरिदिनू । अनि कुशका बाहुनको देब्रेतिर दीयो बालेर त्यसको पूजा गरिदिनू । अनि तिल र सरस्यूँ चारैतिर छरिदिनु । अनि कर्ता सव्य भएर पूर्वतिर फर्की कर्मपात्रको तीन कुड्का कुश लिएर ॐ अपवित्रः पवित्रो वा०' तीन पल्ट पढेर पुण्डरीकाक्षः पुनातु भनेर सबै श्राद्ध सामग्री र आफूलाई पनि

ततः पात्रब्राह्मणेन कार्या।। रक्षोघ्नान्गौरसर्षपान् तिलांश्च श्राद्धदेशे विकिरेत् ।। ततः पात्रब्राह्मणस्य पादस्थले दक्षिणाऽग्रकुशत्रयं दद्यात्।। तद्रक्षा च पात्रब्राह्मणेन कार्या ।। रक्षोघ्नान्गौरसर्षपान् तिलांश्च श्राद्धदेशे विकिरेत् ।। ततः पूर्वाभिमुखः सव्यं कृत्वा कुशोदकेन अपवित्रः पवित्रो वा सर्वावस्थाङ्गतोऽपि वा ।। यः स्मरेत् पुण्डरीकाक्षं स बाह्याभ्यन्तरः शुचिः ।। इति पठित्वा पुण्डरीकाक्षः पुनात्विति पुण्डरीकाक्षं स्मृत्वा श्राद्धीयद्रव्याण्यात्मानं च सिंचेत् ।। तत कुशतिल-जलान्यादाय ।। अद्यामुकगोत्रस्यामुकप्रेतस्य प्रेतत्वविमुक्त्युत्तमलोकप्राप्ति-

---

छर्कनु । त्यही कुशले संकल्प गर्नु । अद्य० देखि करिष्ये सम्म पढ्नू । त्यही भित्र अधिकमास पर्ने भए षोडशको स्थानमा सप्तदशः भन्नुपर्दछ ।।५१।।

फेरि संकल्प लिनु र अद्यामुक० देखि करिष्ये सम्म पढ्नू । ब्राह्मणले कुरूष्व भन्नु । अनि सव्य भएर ॐ देवताभ्यः० तीन पल्ट पढिदिनू र अपसव्य भएर दक्षिण

कामो यथा कालमाद्यादिषोडशश्राद्धाण्यहं करिष्ये - इति संकल्पः।। तस्मिन् वर्षे मरणादिनमारभ्य द्वादशमासेषु मध्ये अधिकमासे पतिते षोडशपदस्थाने सप्तदशपदं योज्यम् ।। पुनः कुशतिलजलान्यादाय ।। अद्यामुकगोत्रस्याऽमुकप्रेतस्य प्रेतत्वविमुक्त्युत्तमलोकप्राप्तिहेतो षोडश श्राद्धान्तर्गताऽऽद्यमासिकश्राद्धमहं करिष्ये इति संकल्प्य ।। कुरुष्वेति ब्राह्मणप्रतिवचनम् ।। ततः सव्येन देवताभ्यः त्रिवारं पठेत् ।। ततोऽपसव्यं कृत्वा ।। दक्षिणाभिमुखः पातितवामजानुः कुशादिकमादाय ।। अद्यामुकगोत्रस्याऽमुकप्रेतस्याद्यमासिकश्राद्धे इदमासनं ते मया दीयते तवोपतिष्ठतामिति कुशरूपमासनं दक्षिणाग्रमुत्सृजेत् ।।५२।।

अथ छत्रदानम् ।। ततः सव्यं कृत्वा प्राङ्मुखोपविष्ट छत्राय नमः।।

फर्की वायाँ घुँडा मोडेर संकल्प गर्दा- अद्यामुक० तवोपतिष्ठताम् सम्म पढ़ी कुशरूप आसन ब्राह्मणमा राखिदिनु ।।५२।।

ब्राह्मणाय नमः इति देयब्राह्मणौ त्रिः संपूज्य छत्रमभिषिंच्य कुशादीन्यादाय। अद्यामुकगोत्रस्यामुकप्रेतस्य यमपथाधिकरणकघोराऽऽतपवारणार्थमिदं छत्रमुत्तानाङ्गिरो दैवतममुकगोत्रायाऽमुकशर्मणे ब्राह्मणाय तुभ्यमहं संप्रददे। इत्युक्त्वा विप्रहस्ते जलं दत्वा ।। स्वस्तीति प्रतिवचनम् । प्रार्थना।। सर्वेषामेव दानानां छत्रमातपवारणम् ।। सुखदं मोक्षदं यस्मात्तस्माच्छान्तिं प्रयच्छतु ।। ततः कुशतिलजलयुतदानप्रतिष्ठामादाय ।। अद्य कृततैतच्छ-त्रदानप्रतिष्ठार्थमिदं हिरण्यमग्निदैवतममुकगोत्रायामुकशर्मणे ब्राह्मणाय दक्षिणां तुभ्यमहं संप्रददे ।। इति दक्षिणां दद्यात् ।। प्रतिग्रहीता

अब छत्र दानमा- सव्य भएर पूर्वतिर फर्केर ॐ छत्राय नमः र ब्राह्मणाय नमः भनेर पूजा गरी संकल्पमा ॐ अद्य० देखि सम्प्रददे सम्म भनेर कुश बाहुनको हातमा राखिदिनु । ब्राह्मणले स्वस्ति भन्नु, अनि कर्त्ताले प्रार्थना मूलमा हेरेर पढ्नू अनि दान प्रतिष्ठाको संकल्प र भूयसी दक्षिणाको पनि संकल्प पढ्नू । दान थाप्नेले स्वस्ति भन्नू

स्वस्तीत्युक्त्वा छत्रदण्डं धारयेत् ।।५३।।

अथ उपानहद्दानम् ।। उपानहद्भ्यां नमः।। ब्राह्मणाय नमः इति देयब्राह्मणौ त्रिः संपूज्य उपानहावभिषिच्य कुशादीन्यादाय ।। अद्यामुकगोत्रस्यामुकप्रेतस्य संतप्तबालुकाऽसिकंटकितभूदुर्गसंतरणार्थमिमे उपानहावुत्तानांगिरोदैवते अमुकगोत्रायाऽमुकशर्मणे ब्राह्मणाय तुभ्यमहं संप्रददे ।। इति दद्यात् । स्वस्तीति प्रतिवचनम् ।। प्रार्थना ।। उपानहौ प्रदास्यामि कंटकादिनिवारणे ।। सर्वस्थानेषु सुखदे अतः शान्तिं प्रयच्छतः कुशादीनि दानप्रतिष्ठां दक्षिणां चादाय।। अद्य कृतैतदुपानहद्दानप्रतिष्ठार्थमिदं हिरण्यमग्निदैवतममुकगोत्राय अमुकशर्मणे ब्राह्मणाय तुभ्यमहं संप्रददे।।

र छाता हातमा लिनू ।।५३।।

अब उपानह (जुत्ता) दानमा बाहुनलाई र जुत्तालाई पूजा गरिदिनू । अनि तिल कुशले संकल्प गर्दा अद्यामुक० देखि तुभ्यमहं सम्प्रददे सम्म पढ्नू, दान लिनेले स्वस्ति भन्नु

इति दानप्रतिष्ठां दक्षिणां च दद्यात् ।। प्रतिग्रहीता स्वस्तीत्युक्त्वा उपनहावारोहयेत् ।।५४।।

अथाश्वदानम् ।। देयब्राह्मणौ त्रिः संपूज्य देयमभिषिच्य कुशादीन्यादाय। अद्यामुकगोत्रस्यामुकप्रेतस्यातिविषमदुर्गसंतरणार्थममुकमश्वं यमदैवतं सपर्याणममुकगोत्रायामुकशर्मणे ब्राह्मणाय तुभ्यमहं संप्रददे ।। इति दद्यात् ।। प्रार्थना ।। विश्वस्त्वमश्वरूपेण यस्मादमृतसंभवः ।। चन्द्रार्कवाहनं नित्यमतः शान्तिं प्रयच्छ मे ।। ततः कुशादीनि दानप्रतिष्ठां दक्षिणां चादाय ।। अद्य कृतैतदश्वदानप्रतिष्ठार्थमिदं हिरण्यमग्निदैवतम-मुकगोत्रायामुकशर्मणे ब्राह्मणाय तुभ्यमहं संप्रददे ।। इति दक्षिणां

अनि प्रार्थनाको मन्त्र र दानप्रतिष्ठा एवं भूयसी दक्षिणा पनि संकल्प गरेर दिनू।।५४।।

अब अश्व दानमा - घोडा र ब्राह्मणको पूजा गरेर - अद्यामुक० देखि तुभ्यमहं सम्प्रददे सम्म पढ्नू । अनि प्रार्थना र दान प्रतिष्ठा एवं भूयसी दक्षिणा पनि संकल्प गरेर

दद्यात् ।। ततः प्रतिग्रहीता स्वस्तीत्युक्त्वा अश्वस्य दक्षिणकर्णं स्पृशेत्।।५५।।

अथ शिविकादानम् ।। देयब्राह्मणौ त्रिः संपूज्य देयं चाभ्युक्ष्य कुशादीन्यादाय ।। अद्यामुकगोत्रस्यामुकप्रेतस्य उच्चावचविषमभूतरणार्थमिमां शिविकाम् उत्तानांगिरोदैवतममुकगोत्रायामुकशर्मणे ब्राह्मणाय तुभ्यमहं संप्रददे।। इति दद्यात् ।। प्रार्थना ।। देवदेव जगन्नाथ विश्वात्मन् दत्तयाऽनया ।। प्रभो शिविकया देव प्रीतो भव जनार्दन ।। ततः कुशादीनि दानप्रतिष्ठां दक्षिणां चादाय ।। अद्यकृतैतच्छिविकादानप्रतिष्ठार्थं हिरण्यमग्निदैवतममुकगोत्रायामुकशर्मणे ब्राह्मणाय तुभ्यमहं संप्रददे।।

दिनू र दान लिनेले स्वस्ति भन्नू र घोड़ाको कान छुनु ।।५५।।

अब शिबिका (पालकी) दानमा ब्राह्मण र पालकीको पूजा गरेर संकल्प लिनु र अद्यामुक० देखि तुभ्यमहं सम्प्रददे सम्म मूलमा हेरेर पढ्नू । अनि प्रार्थना र दान प्रतिष्ठा

इति दक्षिणां दद्यात् ।। ततः प्रतिग्रहीता स्वस्तीत्युक्त्वा शिविकां स्पृशेत् ।। तथा च ब्रह्मपुराणे ।। उपविश्यासने भद्रे छत्रं तत्र प्रकल्पयेत् ।। आचार्य्याय च तच्छत्रं ब्राह्मणाय प्रकल्पयेत् ।। पश्चादुपानहौ दद्यात् सा चैव शिविकां तथा ।। बृहस्पतिः ।। वस्त्रालकारशय्यादि यत् पित्र्युद्वाहनादिकम् ।। गन्धमाल्यैः समभ्यर्च्य श्राद्धभोक्त्रेऽथ तर्पयेत्।।५६।।

ततः आचम्याऽपसव्यं कृत्वा दक्षिणाभिमुखः पातितवामजानुः ।। अपहता असुरा रक्षाꣳसि वेदिषद इति श्राद्धदेशे वामावर्तेन तिलान् विकिरेत् ततो हस्तार्घपात्रोपरि पवित्रेस्थो वैष्णव्यौ सवितुर्व्वः प्रसवऽउत्पुनाम्यच्छिद्रेण पवित्रेण सूर्यस्य रश्मिभिः।। इति दक्षिणाग्रं पवित्रं धृत्वा ।।

एवं भूयसी पनि संकल्प गरेर दिनू ।। दान लिनेले स्वस्ति भन्नू ।।५६।।

अनि कर्ताले आचमन गरी अपसव्य भएर दक्षिण फर्की बायाँ घुँडा मोडेर -

शन्नो देवीरभिष्टयऽआपो भवन्तु पीतये।। शंय्योरभिस्त्रवन्तु नः, इति जलं दत्वा ।। तिलोसि सोमदैवत्यो गोसवो देवनिर्मितः ।। प्रत्नमद्भिः पृक्तः स्वधया पितॄँल्लोकान्प्रीणाहि नः स्वाहा, इति तिलान् क्षिप्त्वा।। श्रीश्चते लक्ष्मीश्च पत्न्यावहोरात्रे पार्श्वे नक्षत्राणि रूपमश्विनौ व्यात्तम् ।। इष्णन्निषाणामुम्मऽ इषाणसर्वलोकम्मऽ इषाणेति पुष्पं दत्वा । गंधद्वारेति गन्धं दद्यात् ।। हस्तार्घपात्रं संपन्नमिति पात्रब्राह्मणं स्पृष्ट्वा सुसंपन्नमिति तेनोक्ते हस्तार्घपात्रं वामहस्ते कृत्वा । नमो नारायणायेति पुष्पसहितं पवित्रं विप्रहस्ते उत्तराग्रं धृत्वा ।। या दिव्याऽआपः पयसा संब्रभुवुर्य्याऽअन्तरिक्षाऽउत पार्थिवीर्य्याः। हिरण्यवर्णा यज्ञियास्तानऽआपः-

अपहताऽअसुरा० पढी तिल छर्कनु । अनि हस्तार्घपात्रमा मूल अनुसार मन्त्र पढेर जल, चन्दन, अक्षता, फूल र पवित्र हालेर ब्राह्मणलाई हस्तार्घपात्रं सम्पन्नं भनेर सोध्नू, उनले सुसम्पन्नं भनेपछि फूल पवित्र बाहुनमा राखिदिनू अनि या दिव्या० पढेर दुना ढाक्नू अनि

शिवा:शस्योना: सुहवा भवन्तु, इत्यनेन हस्तार्घपात्रस्थं जलमभिमंत्र्य।। कुशमादाय ।। अद्यामुकगोत्रामुकप्रेताद्यमासिकश्राद्धे एष पादार्घस्ते मया दीयते तवोपतिष्ठतामिति विप्रकरे पवित्रोपरि अर्घजलं दददुत्सृजेत् ।। पात्रब्राह्मणवामपार्श्वे प्रेताय स्थानमसीत्युत्तानमेव हस्तार्घपात्रं स्थापयेत्।। तदुपरि कुशान् दद्यात् ।। तच्च दक्षिणापर्यन्तं न चालयेत् ।।५७।।

ततः पात्रब्राह्मणं गंधपुष्पादिभिः संपूज्य ।। कुशादीन्यादाय ।। अद्यामुकगोत्रामुकप्रेताद्यमासिकश्राद्धे एतानि चन्दनपुष्पाक्षतधूपदीपयज्ञो-पवीतवासांसि ते मया दीयन्ते तवोपतिष्ठतामित्युत्सृजेत्।। ततः सव्यं कृत्वा। प्रेतस्य भुक्तशय्यासनादीन् गंधपुष्पैरभ्यर्च्य श्राद्धभोक्त्रे प्रतिपादयेत् ।। ततः आचम्यापसव्यं कृत्वा । अर्चनविधेः सर्वं परिपूर्णमस्तु इत्युक्ते

कुश लिएर संकल्प गर्नू र अलिकति जल विप्रमा दिई ब्राह्मणको छेउमा प्रेताय स्थानमसि भनेर दुना राखि दिनू । त्यसमा तीन टुक्रा कुश पनि राखि दिनु त्यो दक्षिणा

अस्त्विति ब्राह्मणप्रतिवचनम् ।। ततो गौरमृत्तिकया नीवारचूर्णेन जलेन वा ब्राह्मणं वेष्टयित्वा चतुरस्रं मण्डलं कुर्य्यात् ।। परकीयभूमौ श्राद्धकरणे श्राद्धीयवस्तुषु किंचित्किंचिदुद्धृत्य तिलघृतजलयुतमन्नमादाय इदमेतद् भूस्वामिपितृभ्यो नमः इति दद्यात् ।। तत उष्णमन्नं ताम्रपात्रेण कराभ्यामादाय मनाक्स्थित्वा पुरुषतृप्तिक्षममन्नं परिविष्यात् ।। ततः इदं मधुरं इदमम्लमित्यादि व्यंजनगुणान् कीर्त्तयन् सर्वाणि व्यंजनानि भूमिस्थपात्रान्तरेषु परिविष्य घृतं सतिलजलं चोपनीय अन्नं मधुनाभिघारयेत् ततः पात्रालंभनाङ्गुष्ठावगाहनं विनैव, पृथिवी ते पात्रं द्यौरपिधानं ब्राह्मणस्य

पर्यन्त नचलाउनू ।।५७।।

अनि ब्राह्मणको पूजा गरेर संकल्प मूल अनुसार अद्य देखि उत्सृजेत् सम्म पढिदिनु। अनि सव्य भएर प्रेतको भुक्तशय्यासनादीको पूजा गरेर ब्राह्मणलाई दिनु । अनि आचमन गरेर अपसव्य भई 'अर्चनविधेः सर्वं परिपूर्णमस्तु' भन्नु । र ब्राह्मणले 'अस्तु' भन्नु।

मुखे अमृते अमृतं जुहोमि स्वाहा ।। इदं विष्णुर्विचक्रमे त्रेधा निदधे पदम् ।। समूढमस्य पाꣳसुरे स्वाहा ।। इति पठित्वा ।। अपहता असुरा रक्षाꣳसि वेदिषदः ।। इत्यन्नोपरि तिलान् विकीर्य्य ।। अमृतरूपतया अन्नं विचिन्त्य कुशादीन्यादाय ।। अद्यामुकगोत्रायाऽमुकप्रेतायाऽऽद्य मासिकश्राद्धे इदमन्नं सोपकरणं मया दीयते तवोपतिष्ठतामित्युत्सृजेत् ।। ततो भवान् प्राशयतु इत्यापोशनं दत्वा । यथामुखं जुषस्वेति ब्राह्मणं ब्रूयात् । ब्राह्मणश्च वामेन पाणिनान्नपात्रमत्यजन् भुञ्जीत संज्ञया च भक्षप्रार्थनां कुर्यात् ।। श्राद्धकर्ता, मधुवाता ऋतायते मधुक्षरन्ति सिन्धवः ।। माध्वीर्नः संत्वोषधीः ।। मधुनक्तमुतोषसो मधुमत् पार्थिवꣳरजः ।।

अनि ब्राह्मणको अगाडि जलले चारपाटे मण्डल बनाउनू । अनि तिल घृत मधु जल युक्त एउटा सिधा राखेर एतद् भूस्वामी० भनेर जल छाडिदिनु। अनि अर्को सिधा वा पाक्य अन्न सामुन्ने राखेर पृथिवी ते०' देखि सुरे स्वाहा' सम्म पढ्नू अनि अपहता पढेर तिल

मधु द्यौरस्तु नः पिता।। मधुमान्नो वनस्पतिर्मधुमाँअस्तु सूर्य्यः।। माध्वीर्गावो भवन्तु नः।। मधु मधु मधु। अन्नहीनं क्रियाहीनं विधिहीनं च यद्भवेत्।। तत्सर्वमच्छिद्रमस्तु श्रीभास्करस्यप्रसादतः ।। नमस्तुभ्यं विरूपाक्ष नमस्तेऽ-नेकचक्षुषे ।। नमः पिनाकहस्ताय वज्रहस्ताय वै नमः।। इति पठेत् ।। वीणादिभिर्ब्राह्मणं हर्षयन् व्यंजनगुणान् कीर्त्तयन् तस्य यत्र यत्रेच्छोपलभ्यते तत्तदुपनयन् मन्दं मन्दं भोजयेत् ।। अत्र विकिरनिषेधः।। ततो ब्राह्मणं तृप्तं ज्ञात्वा तस्मै, जलं गण्डूषमिदं ते इति प्रत्यापोशनं दद्यात् ।।५८।।

अत्र स्वदितं प्रश्नाभावः ।। ततः पिण्डमहं करिष्ये इति पृच्छेत् ।।

छर्किदिनू । अनि तिल-कुश लिएर अद्यामुक० देखि तवोपतिष्ठताम् सम्म पढेर जल कुश छाडिदिनु । अनि भवान् प्राशयतु भनेर अपोशान दिनू । अनि मधुव्वाता० का तीन मन्त्र र तीन पल्ट मधु मधु मधु भन्नू । अनि अन्नहीनं० हस्ताय वै नमः सम्म पढ्नु। अनि भवान् प्राशयतु भनी कुशको ब्राह्मणमा जल दिनु । अनि राम्ररी भोजन गर्नु हवस् भनी प्रार्थना गर्नू र मधुव्वाता तीन मन्त्र र अन्नहीनं देखि वै नमः सम्म पढिदिनू अनि सबै

कुरुष्वेति ब्राह्मणोक्ते तदुच्छिष्टसमीपे चतुरस्रं हस्तैकप्रमाणं दक्षिणप्लवं चतुरङ्गुलोच्छितं पिण्डस्थानं निर्मिमीत ।। तत्र रेखा करणमुल्मुकभ्रमणं च न भवति ।। ततः छिन्नमूलकुशान् दक्षिणाग्रान् तत्रास्तीर्य्य । पवित्रपुटकादिकं तिलजलगंधपुष्पयुतं कृत्वा दक्षिणहस्तेन कुशादिकमादाय ।। अद्यामुकगोत्रामुकप्रेताद्यमासिकश्राद्धे पिण्डस्थाने इदमवनेजनं ते मया दीयते तवोपतिष्ठतामिति कुशोपरि अवनेजनं दद्यात् ।। ततः श्राद्धशेषमन्नं तिलघृतमधुयुतमेकीकृत्य तेन कपित्थप्रमाणं पिण्डं निर्माय दक्षिणहस्तेनादाय जलतिलकुशादिकं चादाय । अद्यामुकगोत्रामुकप्रेताद्यमासिकश्राद्धे एष पिण्डस्ते मया दीयते तवोपतिष्ठतामित्यवनजनस्थाने

वस्तुको वर्णन गर्दै ब्राह्मणले बिस्तार बिस्तार भोजन गरून् । अनि ब्राह्मण अघाए भनेर जल दिनू।

५९. यहाँ प्रश्नोत्तर निषेध छ । अनि पिण्डदानमहं करिष्ये भनेर सोधेपछि विप्रले 'गर'